

CECYLJA NIEWIADOMSKA

Revis

DRUGI ROK
GRAMATYKI

KLASA PIERWSZA

WYDANIE SZÓSTE

NAKŁAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — LUBLIN — ŁÓDŹ
KRAKÓW — G. GEBETHNER I SPÓŁKA
NEW YORK — THE POLISH BOOK IMPORT. CO., INC.

Cena 20 kop.

CECYLJA NIEWIADOMSKA

DRUGI ROK
GRAMATYKI

KLASA PIERWSZA

WYDANIE SZÓSTE

175
2
35

NAKŁAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — LUBLIN — ŁÓDŹ
KRAKÓW — G. GEBETHNER I SPÓŁKA
NEW YORK — THE POLISH BOOK IMPORT. CO, INC.

21806

43977

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku

FUW0269860

K-218/76/73977 p

Drukarnia i Litografia Jana Cotty w Warszawie, Kapucyńska 7.

1915

Głoski, sylaby

POWTÓRZENIE, ROZWINIĘCIE.

1. Wymów dźwięk **u**; — **głosem** wymawiamy **głoskę**.
Napisz **u**; — **znaczek u** nazywamy **literą**.
Jaka jest różnica między głoską a literą?
Do czego służą **głoski**? Co to jest **głoska**?
Do czego służą **litery**? Co to jest **litera**?
2. **Ile potrzebujesz liter, żeby napisać głoski: o, d, dź, sz?**
Które jeszcze głoski piszemy dwiema literami?
3. **Ile głosek a ile liter jest w następujących wyrazach?**
ile, oko, oczy, bór, mur, kosz.
koty, para, powóz, ulica.
chata, mucha, dach, czas.
dzwon, dźwięk, szczaw, deszcz.
drzewo, krzyk, chrzan, chrząszcz.
nie (ń-e), sieć (ś-e-ć), cień (ć-e-ń), wiatr (w-a-t-r),
ziele (ż-e-l-e), pies (p-e-s).

4. Wymów wyraźnie **samogłoski**:

a, a, e, e, i, o, ó, u, y.

Samogłoski możemy w sylabie wymówić same, bez pomocy spółgłoski. np. o-ko, u-cho, u-le.

Przepisz je.

5. Wypisz z abecadła 10 **spółgłosek**:

a, a, b, c, ć, d, e, e, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, ń, o, ó, p, r, s, ś, t, u, w, y, z, ź, ż.

6. **Spółgłoski** nigdy w sylabie nie wymawiają się same, bez pomocy samogłosek.

7. Które głoski nazywamy **samogłoskami**?

Które głoski nazywamy **spółgłoskami**?

8. **Przeczytaj głośno i uważaj, czy głoska p zmienia w tych wyrazach brzmienie?**

Snopek, snopy, snopki, snop.

Przeczytaj głośno i uważaj, czy głoska b zmienia w tych wyrazach brzmienie?

Ząbek, zęby, ząbki, ząb.

p brzmi zawsze jednakowo, **b** na końcu wyrazu albo przed inną spółgłoską wymawia się jak **p**.

9. **Przeczytaj głośno i uważaj, które głoski zmieniają brzmienie w tych wyrazach:**

druty, drut — koty, kot — sady, sad — buda, budka — ptaki, ptak — maki, mak — drągi, drąg — pługi, pług.

Spółgłoski, które nie zmieniają brzmienia, nazywamy mocnymi (albo cichymi).

Spółgłoski, które na końcu wyrazu albo przed inną spółgłoską zmieniają brzmienie, nazywamy słabymi (albo dźwięcznymi, bo wymawiamy je głośniej).

10. **Wybierz z tych wyrazów spółgłoski słabe, a osobno mocne.**

Chłop, chłopci, dęby, dąb, chata, chatka, gromada, gromadka, kruki, kruk, rogi, róg, wozy, wóz, nosy, nos, trawa, trawka, szafa, szafka, noże, nóż, kosze, kosz.

Wzór: słabe | mocne

11. **W następujących wyrazach podkreśl spółgłoski słabe (dźwięczne) i wytłumacz, dlaczego uważasz je za słabe.**

Gołąb, trąbka, sierp, jabłko, sklep, ogród, płot, zagadka, stuk, stóg, próg, kózka, laska, mróz, główka, Stefka, śpiew, łyżka, mysz, łóżko, grosz, stróż, jeź, noś, gałąź, gryź, miesiąc, mosiądz, zając, rydz, piec, wódz, siedź, sieć, miedź, nić, śledź, wróc.

12. **Następujące spółgłoski podziel na mocne i słabe (ciche i dźwięczne).**

b, p, d, t, k, g, s, z, w, f, ź, sz, c, dz, dź, ć, ź, ś, h, ch.

13. **Napisz po jednym wyrazie, zakończonym na spółgłoskę słabą (dźwięczną):**

b, d, g, z, w, ź, dz, dź, ź, h.

14. **Napisz po jednym wyrazie, zakończonym na spółgłoskę mocną (cichą):**

p, t, k, s, f, sz, c, ć, ś, ch.

15. **Następujące wyrazy podziel na sylaby. Dzielić trzeba tak, aby każdą sylabę łatwo wymówić można:**

Łąka, pole, zboże, wrona, Janek, pranie, wilk, ząb, oko, rak, wąż, fasola, bociany, kaleka, chrabąszcz, krzaki.

Policz, ile **samogłosek** jest w każdej sylabie.

Policz, ile **spółgłosek** jest w każdej sylabie.

W każdej sylabie może być tylko jedna samogłoska.

W każdej sylabie może być jedna lub wiele spółgłosek, a może nie być żadnej.

16. **Napisz: 3 wyrazy jednosylabowe czyli jednozgóskowe.**

3 wyrazy dwusylabowe (dwuzgóskowe).

3 wyrazy trzyzgóskowe.

Sylabę inaczej nazywamy zgłoską, ponieważ składa się z głosek.

17. **Podziel na sylaby następujące wyrazy tak, żeby każdą sylabę łatwo wymówić można:**

Czło-wiek	oj-ciec	czół-no
zwierzę	bajka	białko
narzędzie	jajko	piłka
krzemień	szyjka	stołki
krzaki	wiór-ki	wiel-ki
chrabąszcz	sznurki	szelki
krzyżyk	zegarki	milczę
pszczoła	bardzo	kilka

ciem-ny	dzien-ny	chodź-my
dumny	wanna	bierzmy
ogromny	panna	dajmy
kot-ki	fontanna	szukajmy
myszka	leć-cie	lep-szy
nocka	świećcie	grubszy
nocny	bawcie	słodszy
mocny	służcie	cieńszy

Części mowy.

Rzeczownik.

18. **Następujące wyrazy podziel na: nazwy osób, zwierząt i rzeczy nieżyjących:**

Nauczyciel, drzewo, ojciec, kamień, żaba, siostra, pies, wół, pióro, włos, kruk, kwiat, liść, dom, robak, jabłko, chłopiec, słońce, stół, lis.

Nazwy rzeczy, osób i zwierząt nazywamy rzeczownikami.

19. **Napisz 3 rzeczowniki osobowe (oznaczające osobę), 3 zwierzęce (oznaczające zwierzę) i 3 nieżywotne (oznaczające rzecz nieżywającą).**

20. **Wskaż w zdaniach podmiot i orzeczenie. Wybierz rzeczowniki, podziel je na osobowe, zwierzęce i nieżywotne.**

Adaś i Julcia gonili się z Burkiem po ogrodzie. Słońce świeciło, ptaki świągotały, kwiaty pachniały. Przy zabawie dzieci krzyczały, a pies szczekał

głośno. Wtem na drodze rozległo się beczenie owiec. Przez sztachety dzieci spostrzegły, jak mały pastuszek pędził je na łąkę, gdzie pasły się już krowy.

- 21. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik osobowy.
- 22. Napisz 3 zdania, w których orzeczeniem będzie rzeczownik osobowy, np. Jan jest kowalem.
- 23. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik zwierzęcy.
- 24. Napisz 3 zdania, w których orzeczeniem będzie rzeczownik zwierzęcy, np. Komar jest owadem.
- 25. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik nieżywy.
- 26. Napisz 3 zdania, w których orzeczeniem będzie rzeczownik nieżywy, np. Stół jest sprzętem.
- 27. Wskaż w zdaniach podmiot i orzeczenie. Wybierz rzeczowniki; podziel je na **pospolite** i **własne**.

Piast kołodziej mieszkał w Kruszwicy. Kruszwica leży nad jeziorem Gopłem. Pewnego razu dwaj podróżni przybyli do Piastowej chaty. Piast i Rzepicha, jego żona, gościnnie przyjęli podróżnych. Nieznajomi błogosławili chatę gościnnego gospodarza. Potomkowie Piasta długo panowali w Polsce.

- 28. Rzeczownik **pospolity** jest to nazwa **wszystkich** rzeczy podobnych do siebie np. wyraz **pies** oznacza wszystkie psy, **kwiat** — wszystkie kwiaty, **róża** — wszystkie róże. Rzeczownik **własny** jest to nazwa **jednej** rzeczy, i służy do odróżnienia jej od wszyst-

kich podobnych, np. nazwa **Burek** odróżnia jednego psa od innych, **Warszawa** — odróżnia jedno miasto od innych.

- 29. Napisz 3 rzeczowniki **pospolite**, oznaczające ludzi.
- 30. Napisz 3 rzeczowniki **własne**, oznaczające ludzi.
- 31. Napisz 3 rzeczowniki **własne**, oznaczające miasta.
- 32. Napisz 3 rzeczowniki **własne**, oznaczające kraje, rzeki, lub góry.
- 33. Napisz 3 rzeczowniki **pospolite**, oznaczające zwierzęta.
- 34. Napisz 3 rzeczowniki **pospolite**, oznaczające rzeczy nieżyjące.
- 35. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik pospolity.
- 36. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik własny.

Rodzaj i liczba.

- 37. Następujące **rzeczowniki** rozgatunkuj podług tego, czy możesz przed nimi postawić: **ten, ta** czy **to**.

Brat, wiosna, kurczę, wilk, czółno, córka, dziecko, lampa, sąsiad, wiewiórka, las, cielę, stół, szczotka, łóżko.

Wzór:	ten	ta	to
	ten syn	ta wierzba	to źrebię

- 38. Rzeczowniki oznaczające mężczyzn i te, przed którymi możemy postawić wyraz **ten, są rodzaju mę-**

skiego np. pan, chłop, ten wół, ten lis, ten stół, ten las.

Rzeczowniki, oznaczające kobiety i te, przed którymi możemy postawić wyraz **ta, są rodzaju żeńskiego** np. matka, pani, ta koza, ta sarna, ta wiśnia, ta woda.

Rzeczowniki, oznaczające stworzenia niedorośle, i te, przed którymi możemy postawić wyraz **to, są rodzaju nijakiego** np. to dziecko, to źrebię, to kurczę, to drzewo, to lustro.

39. Podziel na zdania. Wskaż podmiot i orzeczenie. Wybierz osobno rzeczowniki rodzaju **męskiego, żeńskiego i nijakiego**.

Przepióreczka się odzywa, rolnik już rozpoczął żniwa, brzęczą sierpy, brzęczą kosy, ciężkie ziarnem lecą kłosa. Spieszyc się trzeba po dary nieba, złote zagony zda się kołyszą, brzęczą jęczmiony, pszenice wiszą. Ptaszek gniazdko wije, zwierz się w jamy kryje, ja biedny człowieczek zbuduję domeczek. Dam w nim okieneczka od wschodu słoneczka.

40. Napisz po 3 rzeczowniki rodzaju **męskiego, żeńskiego i nijakiego**.
41. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik rodzaju **męskiego**.
42. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik rodzaju **żeńskiego**.
43. Napisz 3 zdania, w których podmiotem będzie rzeczownik rodzaju **nijakiego**.

44. Do następujących rzeczowników dopisz odpowiednie **żeńskie**.

Dziadek	właściciel	chrześcijanin	Polak
ojciec	przyjaciel	poganin	Rosjanin
brat	nauczyciel	grzesznik	Niemiec
syn	kolega	czarodziej	Anglik
stryj	książę	sędzia	Francuz
wuj	król	kupiec ✓	Czech
mężczyzna	wieśniak	mieszczanin	Turek
uczeń	dziezic	oberżysta	Chińczyk
robotnik	obywatel	malarz	Japończyk
wyrobnik	sąsiad	pasterz	Murzyn
chłop	kapłan	rzeźbiarz	Indjanin
rybak	zakonnik	starzec	Amerykanin.

45. Te same **rzeczowniki** zmień tak, żeby oznaczały **wiele rzeczy**.
46. Jeżeli rzeczownik oznacza **jedną** rzecz lub osobę, to jest **w liczbie pojedynczej**, jeżeli oznacza **kilka osób** lub rzeczy, to jest **w liczbie mnogiej**.
47. Następujące rzeczowniki postaw **w liczbie mnogiej**.
ksiądz	skała	dziewczę	strzemię
brat	rzeka	chłopię	plemię
starzec	chmura	jagnię	nasienie
mędrzec	pieśń	piskłę	ziele
orzeł	łódź	ramię	narzędzie
okręt	noc	imię	gimnazjum.
48. Napisz 3 zdania, w których podmiot będzie **w liczbie pojedynczej**.

49. Napisz 3 zdania, w których podmiot będzie **w liczbie mnogiej**.

Przypadki.

50. W następujących zdaniach **podkreśl podmiot**; przekonaj się, na jakie pytania podmiot odpowiada.

Gość jedzie. Śnieg pada. Ciocia woła. Sarna uciekła. Jagnię beczy. Ogień się pali. Słońce świeci. Lód topnieje. Burek szczeka. Kamień leży.

Podmiot odpowiada zawsze na pytania: kto? albo co?

51. Dokończ tych zdań i uważaj, na jakie pytania odpowiadają wyrazy, które dopisujesz.

Nie kocham (kogo?). Nie lubię (czego?). Szukałam (kogo?). Szukam (czego?). Niania pilnuje (kogo?). Pies strzeże (czego?). Jaś uczy się (czego?). On martwi (kogo?). Zosia zapomniała (czego?). Zosia boi się (kogo?). Pożyczyłam ci (czego?).

52. W następujących zdaniach **podkreśl rzeczowniki**, które odpowiadają na pytania **kogo? czego?**

Andzia nie ma ojca. Basia nie umie wierszy. Oczekujemy gości. Jaś pożyczył mi książki. Ubogi napił się wody. Chłopczyk kupił owoców. Stasia szuka brata. Oleś nie zna Kazia. Władzio wstydzi się nauczyciela. Frania unika kłótni. Nikt nie boi się stracha. Żołnierze słuchają dowódcy.

53. Odpowiedz zdaniem na następujące pytania i **podkreśl rzeczowniki**, odpowiadające na pytania: **kogo? czego?**

Kogo żałujesz?

Kogo słuchasz?

Kogo bronisz?

Kogo unikasz?

Kogo nie lubisz?

Czego pilnujesz?

Czego słuchasz?

Czego nie masz?

Czego zapomniałeś?

Czego nie lubisz?

54. Napisz 6 zdań, w których będą rzeczowniki, odpowiadające na pytania: **kogo? czego?**

55. W następujących zdaniach **podkreśl podmiot**. Na jakie pytania odpowiadają rzeczowniki, które nie są podmiotem?

Jaś dorównał bratu. Dziecko ufa matce. Każdy wierzy ojcu. Oleś przygląda się kwiatom. Dąb opiera się burzy. Zosia usługuje gościom. Gospodyni dała jeść kurom. Wietrzyk sprzeciwia się chmurkom. Józia pomaga koleżankom. Niedowierzam pogodzie.

56. Dokończ tych zdań:

Nie sprzeciwiaj się (komu?). Chcę przyjrzeć się (czemu?). Przypatrz się (czemu?). Pomogę (komu?). Nie wierzę (komu?). Deszcz szkodzi (czemu?). Przeszkadzasz (komu?). Przyglądam się (czemu?). Zaufaj (komu?). Usłuż (komu?).

57. Odpowiedz zdaniem na następujące pytania i **podkreśl rzeczowniki**, odpowiadające na pytania: **komu? czemu?**

Komu grozisz?

Komu jesteś posłuszny?

Komu dokuczasz?

Komu się kłaniasz?

Komu wieszujesz?

Czemu się przyglądasz?

Czemu się przysłuchujesz?

Czemu szkodzą robaki?

Czemu się przypatrujesz?

Czemu się sprzeciwiasz?

58. Napisz 4 zdania, w których będą rzeczowniki, odpowiadające na pytania: **komu? czemu?**

59. Podkreśl w każdym zdaniu **podmiot**; powiedz, na jakie pytania odpowiadają inne rzeczowniki.

Dzieci słuchają rodziców. Dzieci są rodzicom wdzięczne. Uczeń nie poznał nauczyciela. Stefcia podziękowała koleżance. Nie lękaj się słońca. Chłop pokłonił się wiatrowi. Wietrzyk sprzeciwiał się kłosom. Nie wrywaj kłosów. Podziękuj koledze. Pożycz mi ołówka. Doczekałam się pogody.

60. Podkreśl podmiot. Na jakie pytania w tych zdaniach odpowiadają inne rzeczowniki.

Ojciec uczy syna. Siostra kocha brata. Rolnik orze ziemię. Frania zrywa kwiaty. Konia ciągną wóz. Mama przyjmuje gości. Janka lubi Kasię. Owca skubie trawę. Ogrodnik podlewa grządki. Stolarz hebluje deskę. Marek poznał Adasia. Ignas widział morze. Mysz ogryzła słoninkę. Ona pije wodę.

61. Dokończ tych zdań:

Stach spotkał (kogo?). Żeńcy zną (co?). Ciocia wita (kogo?). Myśliwy zabił (co?). Niedźwiedź porwał (co?). Wilk spostrzegł (kogo?). Kazio poznał (kogo?). Dziewczeta pielą (co?). Pastuszek goni (co?). Pies słucha (kogo?). Kura dziobie (co?).

62. Odpowiedz zdaniem na następujące pytania i podkreśl rzeczowniki, odpowiadające na pytania: **kogo? co?**

Kogo witasz?

Co szyjesz?

Kogo poznałaś?

Co widzisz?

Kogo kochasz?

Co malujesz?

Kogo spotkałaś?

Co oglądasz?

Kogo uczysz?

Co zajadasz?

63. Napisz 6 zdań, w których będą rzeczowniki, odpowiadające na pytania: **kogo? co?**

64. Podkreśl w każdym zdaniu podmiot; powiedz, na jakie pytania odpowiadają inne rzeczowniki.

Matka uczy córkę. Matka nie uczy córki. Brat zerwał gruszkę. Brat nie zerwał gruszki. Niańka bawi Helę. Niańka nie bawi Heli. Dziewczeta grabią siano. Szukamy grzybów. Zbieramy jagody. Ona boi się żaby. Oczekujemy gości. Mania lubi muzykę. Basia nie lubi muzyki. Adaś nie ma ojca. Władzio szuka Olesia. Teraz matki się boję, lecz niech ogień rozniecę, niechno krówki wydoje! Słuchamy śpiewu (czyjego?) słowika. Nauczyciel zadał uczniowi pytanie. Ciocia (czyja?) Ignasia kupiła dzieciom owoców. Stefuś dostał książkę od matki. Nie psuj ptaszkom gniazda. Kanarek (czyj?) Zosi ładnie śpiewa. Dzieci winszują rodzicom. Mania życzy babci zdrowia. Oleś pożyczył Karolowi pióra. Zrywamy kwiaty i owoce. Mania poszła po wodę.

65. Podkreśl podmiot. Na jakie pytania w tych zdaniach odpowiadają inne rzeczowniki?

Karol jest strzelcem. Wuj opiekuje się Jankiem. Kowal kuje młotem. Żniwiarze zną sierpami. Brzydę się kłamstwem. Czarniecki był hetmanem, a Sobieski królem. Pszczoła jest owadem. Kosiarz kosi kosą. Kraję nożyczkami. Czeszę się grzebieniem.

66. Dokończ tych zdań:

Oracz orze (czem?). Andrzej jest (kim?). Ogrodnik kopie (czem?). Zosia bawi się (czem?). Każdy myje się (czem?). Batory był (kim?). Ja zostanę (kim?). Czy chciałbyś być (kim?). Wuj jedzie (czem?). Wysusz atrament (czem?). Staś rysuje (czem?).

67. Odpowiedz zdaniem na następujące pytania i podkreśl rzeczowniki, odpowiadające na pytania: kim? czem? (czym?)

Kim będziesz?	Czem (czym?) szyjesz?
Kim chcesz zostać?	Czem (czym?) rąbiesz?
Kim jest Jan?	Czem (czym?) krajiesz?
Kim go obwołali?	Czem (czym?) kopiesz?
Kim go zrobili?	Czem (czym?) rysujesz?

68. Napisz 4 zdania, w których będą rzeczowniki, odpowiadające na pytania: kim? czem? (czym?)

69. Podkreśl w każdym zdaniu podmiot; powiedz, na jakie pytania odpowiadają inne rzeczowniki.

Karol kopie ziemię łopatą. Gdybym ptaszkiem był! Zajaczek mały cieszył się wiosną. Osiołkowi w żłoby dano: w jeden owies, w drugi siano. Słowiczek się rzucał, trzepotał skrzydłami i skargi wydawał żalozne. Burek strzeże owiec. Wiochna bała się tęczy. Nie dokuczaj Jankowi. Dzieci pomagały ogrodnikowi. Nie znam tego pana. Upały dokuczają ludziom. Strach ma wielkie oczy. Wicher niesie tłumany piasku. Wojownicy okrzyknęli wodza królem. Kominiarz umył twarz mydłem. Pasiecznik poczęstował gości miodem.

70. Podkreśl podmiot. Na jakie pytania odpowiadają inne rzeczowniki?

Rozmawiamy o rozbójnikach. Basia myśli o matce. Staś kąpie się w rzece. Ojciec pokłada nadzieję w synu. Siedzi ptaszek na gałązce. Kanarek usiadł na Zosi. Płynie łódka po wodzie. Kazimierz panował po Łokietku. Dobrze dzieciom przy rodzicach. Przy kościele był duży cmentarz.

71. Dokończ zdań:

Łazi mucha (po kim?). Płyną chmury (po czym?). Posłuchajcie (o kim?). Posłuchajcie (o czym?). Rybki pluskają się (w czym?). Cała nadzieja (w kim?). Jaś się hušta (na czym?). On polega (na kim?). Babcia siedzi (przy czym?). Nie dokazuj (przy kim?).

72. Odpowiedz zdaniem na następujące pytania:

O kim mówisz?	O czym (czym?) mówisz?
Przy kim usiądziesz?	Przy czym (czym?) usiądziesz?
Po kim twoja kolej?	Po czym (czym?) chodzisz?
W kim masz nadzieję?	W czym (czym?) jesteś?
Na kim widać radość?	Na czym (czym?) stoisz?

73. Napisz kilka zdań, w których będą rzeczowniki, odpowiadające na pytania:

O kim?	na kim?
o czym (o czym?)	na czym? (na czym?) przy kim?
po kim?	w kim? przy czym? (czym?)
po czym? (po czym?)	w czym? (w czym?)

**74. Wyrazki: w, o, na, przy, po i inne, które niekiedy stoją przed rzeczownikiem, nazywamy przyimi-
kami.**

75. Wybierz **przyimki** z następujących zdań i powiedz, na jakie pytania odpowiadają rzeczowniki, przy których te **przyimki** stoją.

Idę do lasu na poziomki. Kropelki wody błyszcząły na kwiatach. Chłopcy biegali po łące. Przyszedł staruszek o kuli. Zrobię bukiet z chabru dla mamy. Piję herbatę bez cukru. Na brzegu zielonym, na bujnej, na trawce, dwie krówki się pasą, baranek. Zbliżamy się ku dolinie. Adaś przeskoczył przez rów. Łódź płynie po wodzie. Hela idzie po wodę. Rzuciłeś kajet na stół i leży na stole. Proszę o parę gruszek. Chciałabyś szybki z okna. Idziemy z ojcem do rzeki. Poszły dzieci w las i bawiły się w lesie. Zajechały sanki przed dwór i stanęły przed dworem. Nad nami unosił się jastrząb. Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Po deszczyku piękny czas, więc na grzyby chodźmy w las.

76. Zastosuj w zdaniach **przyimki**: do, od, dla, bez, u, w, o, na, po, przy, przez, pod, nad, za, z, przed.

77. Wybierz **stąd rzeczowniki**, oznaczające **osobę lub rzecz**, do której zwracamy się z mową. Powiedz, na jakie pytania odpowiadają inne rzeczowniki.

Mój deszczyku, mój kochany, nie padajże na te łąny. Mamusiu, tatusiu, otwierajcie wrota, niosą wam tu wieniec ze szczerego złota. Jakżeś dobre, słonko miłe! Hej, chłopacy, hej strażacy, siadajcie na koń! Nie płacz, synku, nie! Mój ty królu, mój klejnocie, ulituj się nad niebogą. O ty chato nasza

droga, rozszerz ściany swe. Wszystkie nasze dzienne sprawy przyjm litośnie, Boże prawy. Drużyno moja, w tej krainie bogom dziękczynne dary spalę i tu założę wam siedlisko, co będzie wielkich dni kołyską. Ratuj, przyjacielu!

78. Pytania, na które odpowiadają rzeczowniki, stawiamy zawsze w następującym porządku:

1. **Kto?** (wyszedł z domu?)
2. **Kogo?** (tymczasem dzieci szukały?)
3. **Komu?** (chciały coś opowiedzieć?)
4. **Kogo?** (wreszcie zobaczyły?)
5. **Jak** zawołały?
6. **Kim?** (się wszystkie zajęły?)
7. **O kim?** (wszystkie zaczęły mówić?)

Odpowiedz na te pytania wyrazem: matka.

- 79.
1. **Co?** (wyrosło w lesie?)
 2. **Czego?** (chłopczyk szukał?)
 3. **Czemu?** (się przypatrywał?)
 4. **Co?** (narysował w kajecie?)
 5. **Jak** na drzewo zawołał?
 6. **Czem?** (czym?) (się zachwycił?)
 7. **O czym?** (o czym?) (opowiedział kolegom?)

Odpowiedz na te pytania wyrazem: dąb.

80. Podług tych pytań odmieniamy wszystkie rzeczowniki w następujący sposób:

Wzór odmiany rzeczowników rodzaju męskiego: (do przepisania z dodaniem pytań)

Liczba pojedyncza.

1. syn	nauczyciel	koń	młot
2. syna	nauczyciela	konia	młota
3. synowi	nauczycielowi	koniowi	młotowi
4. syna	nauczyciela	konia	młot
5. synu!	nauczycielu!	koni!	młocie!
6. synem	nauczycielem	koniem	młotem
7. o synu	o nauczycielu	o koniu	o młocie

Liczba mnoga.

1. synowie	nauczyciele	konie	młoty
2. synów	nauczycieli	koni	młotów
3. synom	nauczycielom	koniom	młotom
4. synów	nauczycieli	konie	młoty
5. synowie!	nauczyciele!	konie!	młoty!
6. synami	nauczycielami	końmi	młotami
7. o synach	o nauczycielach	o koniach	o młotach

81. Wzór odmiany rzeczowników rodzaju żeńskiego:

Liczba pojedyncza.

1. kobieta	pani	pieśń
2. kobiety	pani	pieśni
3. kobiecie	pani	pieśni
4. kobietę	panią	pieśń
5. kobiet!	pani!	pieśni!
6. kobietą	panią	pieśnią
7. o kobiecie	o pani	o pieśni

Liczba mnoga.

1. kobiety	panie	pieśni
2. kobiet	pań	pieśni
3. kobietom	paniom	pieśniom
4. kobiety	panie	pieśni
5. kobiety!	panie!	pieśni!
6. kobietami	paniami	pieśniami
7. o kobietach	o paniach	o pieśniach

82. Odmiana rzeczowników rodzaju nijakiego

Liczba pojedyncza.

1. gniazdo	słońce	imię	cielę
2. gniazda	słońca	imienia	cielęcia
3. gniazdu	słońcu	imieniu	cielęciu
4. gniazdo	słońce	imię	cielę
5. gniazdo!	słońce!	imię!	cielę!
6. gniazdem	słońcem	imieniem	cielęciem
7. o gnieździe	o słońcu	o imieniu	o cielęciu

Liczba mnoga.

1. gniazda	słońca	imiona	cielęta
2. gniazd	słońc	imion	cieląt
3. gniazdom	słońcom	imionom	cielętom
4. gniazda	słońca	imiona	cielęta
5. gniazda!	słońca!	imiona!	cielęta!
6. gniazdami	słońcami	imionami	cielętami
7. o gniazdach	o słońcach	o imionach	o cielętach

83. Odmieniając podług podanych pytań rzeczownik, zmieniamy jego końcówkę, i to nazywa się **przypadkowaniem**. **Przypadków** mamy siedem.

84. Na jakie pytania odpowiadają rzeczowniki w następujących zdaniach:

Kazio bawi się w rycerza; ma z papieru hełm złożony, krąg z tektury miast puklerza, szablą macha na wsze strony. Baškę napadł pies na drodze, gdy na łąkę gąski gnała, i nie daje przejść niebodze, dziewczynina w trwodze cała. Kazio krzykiem Burka głuszy i przed oczy szablą błyska, Burek zmyka, tuli uszy i pod siebie ogon wciska. Wyszedł żuczek na słoneczko w zielonym płaszczyku; nie bierze mnie za skrzydełka, mój miły chłopczyk! Na pagórku dworek stoi, srebrna rzeka płynie w dole, a za

dworkiem sad zielony, a przed dworkiem dwie to-
pole. Skowroneczku, miłe ptaszę, czemu rzucasz pola
nasze? czemu lecisz w kraj daleki, tam za morza,
góry, rzeki? Mróz na szyby wieńce kładzie, niby
z liści, niby z traw, i usrebrza drzewa w sadzie
i usypia modry staw. Raz swawolny Tadeuszek na-
łapał w flaszeczkę muszek, a nie chcąc ich morzyć
głodem, ponawrzucał chleba z miodem. Widząc to
ojciec, kupił mu piernika i nic nie mówiąc, drzwi na
klucz zamyka.

85. W języku polskim możemy zmieniać wyrazy dla ozna-
czenia pieszczoty, niechęci, rozmiarów przedmiotu itp.

Zmień następujące rzeczowniki na **zdrobnia-
łe i pieszczotliwe**.

Józef	pies	krzak	rzeka
Marja	kot	róża	słońce
ojciec	koń	gałąź	chmura
matka	baran	jabłko	promień
syn	owca	chata	światło
córka	wróbek	ogród	noc
dziecko	ptak	wieś	pieśń

86. Od następujących rzeczowników utwórz **zgrubiałe
lub pogardliwe**.

Bartłomiej	pies	szabla
Katarzyna	kot	szklanka
pan	koń	zamek
chłop	wilk	chmura
dziad	osieł	wiatr
baba	niedźwiedź	miasto

87. Jakie rzeczowniki pochodne utworzyć możesz od na-
stępujących (np. brat—bracia, braterstwo, bratowa,
bratanek, bractwo):

Ojciec	wieś	pies	książka
pan	ogród	góra	stół
król	gaj	droga	roboty
chłop	ptak	wóz	nauka

88. Od jakich wyrazów pochodzą następujące:

Macierzyństwo	pokrewieństwo	dziennik
ojczyzna	podróżny	rękawice
dowódzca	gościnność	podwórze
historyk	rocznica	chodnik

89. Dopisz rzeczowniki, mające podobne znaczenie:

Góra	koń	bogactwo	praca
obłok	ubranie	bieda	odwaga
las	pokój	rozum	światło
chłód	dar	litość	zmrok

90. Dopisz rzeczowniki, mające przeciwne znaczenie:

Starość	pałac	siła	hałas
radość	początek	praca	wierzch
pilność	kara	dobroć	wolność
odwaga	nagana	przykrość	skapstwo

91. Jakie znaczenie mogą mieć rzeczowniki:

Miesiąc	krzyż	gwoździak	zamek
dzwonek	dusza	pączki	kozieł
kielich	zębki	para	figa
ucho	dziadek	rak	chwast
oko	kożuch	kula	łopatka

Może znasz więcej wyrazów, mających kilka znaczeń.

92. Niektóre rzeczowniki w liczbie pojedynczej oznaczają wiele rzeczy, stanowiących jedną całość, np.

Wielu ludzi — tłum, gromada, ciżba, rzesza.	
wiele owiec —	365 dni —
wiele pszczoł —	30 dni —
wiele drzew —	7 dni —
wiele książek —	12 sztuk —
wiele okrętów —	15 sztuk —
wielu żołnierzy —	60 sztuk —

93. Napisz kilka takich **zbiorowych** rzeczowników.

94. Mamy także wyrazy **złożone** z dwóch, np. kolo-dziej, wodotrysk, rękopis.

Wytłumacz ustnie znaczenie następujących wyrazów **złożonych**.

Sześcian	wojewoda	bałwochwalca
trójkąt	zegarmistrz	złoczyńca
żywopłot	stulecie	cudzoziemiec
woziwoda	krajobraz	powieściopisarz

95. Napisz sam kilka wyrazów **złożonych**.

96. Materiał do rozbioru.

Podziel na zdania. W każdym z nich wskaż podmiot i orzeczenie. Wybierz rzeczowniki. Oznacz ich rodzaj, liczbę i powiedz, na jakie pytania odpowiadają.

Niosło raz dziecię wody dzbanuszek, spotkał je w drodze siwy staruszek i rzekł do niego z uprzejmą minką: pozwól się napić, dziecinko. Dziecina chętnie schyla dzbanuszką i napoiła wodą staruszką. Po brzozowym, cichym lesie dziewczę idzie, dzbanek

niesie, niesie dzbanek z jagodami, z jagodami, z borówkami. Klaniają się przed nią drzewa, ona śpiewa, i las śpiewa. Z pod jałowca zając skoczy, z otwartymi śpiący oczy. Mój zając, nie bójże się, ja borówki zbieram w lesie. A toż ja ci nie przeszkodzę, że ze dzbankiem sobie chodzę. Jakoś idzie mi powoli, a tu trzeba kupić soli. Dawniej było co nie miara,— dziwiła się matka stara, że jak tylko w gaik wpadnę, wnet borówki niosę ładne. A dziś chodzę dzionek cały. Czyżby ptaki wydziobały? Przeleciałam kawał lasu,— trzeba wracać: Bywaj zdrowy, mój gaiku brzeziny! Spiesz dziewczę drogą z lasku, dobrze nogom w ciepłym piasku! A wciąż jedną nutę nuci. Czyż jej piosnka nie porzuci? Przyjechała pani zima, weselcie się, dzieci, leci z nieba puszek biały, za nim drugi, trzeci... Uleciała miła jesień, mróz przyjechał w gości, ha, cóż robić, trza go przyjąć: witam jegomości!

Czasownik.

97. Wybierz stąd wyrazy, które oznaczają, **co się robi**, (czynność), i podziel je według czasu, jaki oznaczają.

Skowronek śpiewa. Adaś będzie siał rzodkiewkę. Adaś biegnie. Rybka się pluska. Bociany przyleciały. Hela zbiera poziomki. Pójdziemy do ogrodu. Deszcz będzie padał. Frania roznieci ogień. Pies zaszcekał. Ogrodnik będzie kopał grządki. Kret zjadł

pędraka. Hania zerwała różę. Pszczoła brzęczy.
Kot czatuje na ptaki:

Wzór:	teraz	dawniej	potem
	czas teraźniejszy	czas przeszły	czas przyszły
	skacze	skakał	poskoczy

Wyrazy, które oznaczają czynność, nazywamy **czasownikami**, ponieważ oznaczają, w jakim czasie (kiedy) się co robi.

Czynność może się odbywać:

- w czasie teraźniejszym** — teraz,
- w czasie przeszłym** — dawniej,
- w czasie przyszłym** — potem.

98. Wybierz czasowniki i wypisz osobno podług czasów.

A w tem gęstem życie derkacz sobie siedzi, płacze, lamentuje i bardzo się biedzi. Nim przeniosę graty, dzieci, to i tydzień jak nic zleci. Wyszedł zając z za krzaka i udawał junaka: wąsy podniósł do góry, wzrok nasrożył ponury, a wtem jakoś zniechęca wietrzyk z drzewa liść strąca... Patrzą — niema zająca. A kto będzie w mym ogródku kwiatki podlewał, a kto będzie złote pole zbożem obsiewał?

Wzór: **Czas teraźniejszy** | **Czas przeszły** | **Czas przyszły**

99. Następujące czasowniki postaw w czasie przeszłym i przyszłym.

<i>Czas teraźniejszy</i>	<i>Czas przeszły</i>	<i>Czas przyszły</i>
lamentuje	lamentował	będzie lamentował
placze	—	—

<i>Czas teraźniejszy</i>	<i>Czas przeszły</i>	<i>Czas przyszły</i>
skacze	—	—
szuka	—	—
gubi	—	—
goni	—	—
idzie	—	—
mierzy	—	—
świeci	—	—
pachnie	—	—

100. a) Napisz 3 zdania, w których **czasownik** będzie w **czasie teraźniejszym**.

b) Napisz 3 zdania, w których **czasownik** będzie w **czasie przeszłym**.

c) Napisz 3 zdania, w których **czasownik** będzie w **czasie przyszłym**.

101. Odmieniaj podług wzoru w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym: — chodzić.

	Teraźniejszy	Przeszły	Przyszły
(ja)	szukam	szukałem	będę szukał
(ty)	szukasz	szukałeś	będziesz szukał
(on, ona, ono)	szuka	szukał	będzie szukał
(my)	szukamy	szukaliśmy	będziemy szukali
(wy)	szukacie	szukaliście	będziecie szukali
(oni, one)	szukają	szukali	będą szukali

Wyrazy: ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one, zastępujące **imię** osoby, która coś robi, (spełnia czynność), nazywamy **zaimkami**.

102. Odmieniaj tak samo: kochać, uciekać, gonić.

103. Podkreśli czasowniki, porównaj, jaką czynność oznaczają: skończoną, czy nieskończoną.

ubierać lalkę	ubrać lalkę
czesać siostrę	uczesać siostrę
kopać ziemię	skopać ziemię
zbierać jabłka	zebrać jabłka
łowić ryby	nałowić ryb
szyć sukienkę	uszyć sukienkę

Czasowniki oznaczać mogą czynność nieskończoną, i wtedy nazywają się **niedokonane**, albo czynność skończoną, i wtedy nazywają się **dokonane**.

104. Czasowniki, oznaczające czynność nieskończoną (**niedokonane**), zmień tak, aby oznaczały czynność skończoną (**dokonane**).

Niedokonane	Dokonane
Ignas śpiewał	Ignas zaśpiewał
Ignas będzie śpiewał	Ignas zaśpiewa
zrywałam kwiatek	
piłam mleko	
łapałam motyla	
będę łapała motyla	
okręt płynął do brzegu	
ojciec sadił drzewko	
ojciec będzie sadił drzewko	
Kazia czytała książkę	
Oleś jechał do domu	
ptak będzie lepił gniazdo	

105. Czasowniki **dokonane** (oznaczające czynność skończoną), zmień na **niedokonane** (oznaczające czynność nieskończoną).

Dokonane	Niedokonane
Staś zabrał książkę	
Jaś zepsuł zabawkę	
woda zamarzła	
róża zakwitnie	
myśliwy zastrzelił zająca	
myśliwy zastrzeli zająca	
kot złapał mysz	
kot złapie mysz	
Oleś dogonił Jadzię	
wróbel uciekł przed jastrzębiem	
Kasia zaceruje chusteczkę	

106. a) Napisz 3 zdania, w których orzeczeniem będzie czasownik niedokonany.

b) Napisz 3 zdania, w których orzeczeniem będzie czasownik dokonany.

107. Wzór odmiany czasownika.

Niedokonany	Dokonany
Czas terażniejszy.	
biorę	
bierzesz	
bierze	Czasowniki dokonane
bierzemy	czasu terażniejszego
bierzecie	nie mają.
biorą	

Czas przeszły.

brałam	zabrałam
brałaś	zabrałaś
brała	zabrał
brałyśmy	zabraliśmy
brałyście	zabraliście
brały	zabrali

Czas przyszły.

będę brała	zabiorę
będziesz brała	zabierzesz
będzie brała	zabierze
będziemy brały	zabierzemy
będziecie brały	zabierzecie
będą brały	zabiorą

108. Odmieniaj podług tego wzoru:

Rysować — narysować, palić — spalić, śpiewać — zaśpiewać.

109. Co wyrażają czasowniki w następujących zdaniach?

Uciszcie się! Słuchajcie! Chodźmy do domu. Zabierz swoje książki. Niech Mania tu przyjdzie. Usiądź. Niech one to sprzątną. Zaczekajmy.

Za pomocą czasowników wydajemy także rozkazy, czyli możemy używać czasowników w sposób rozkazujący.

110. Odmieniaj podług wzoru w sposób rozkazujący czasowniki: czytać, pisać, szukać, gonić, grać.

	Niedokonany	Dokonany
(ty)	bierz	zabierz
(on, ona, ono)	niech bierze	niech zabierze
(my)	bierzmy	zabierzmy
(wy)	bierzcie	zabierzcie
(oni, one)	niech biorą	niech zabiorą

III. Napisz po 2 zdania, w których czasownik będzie w czasie teraźniejszym, przeszłym, przyszłym i użyty rozkazująco.

112. Wzór odmiany czasownika.

Niedokonany	Dokonany
iść — wyjść	
Czas teraźniejszy.	
idę	idziemy
idziesz	idziecie
idzie	idą
	Niema (dlaczego?)

Czas przeszły.

szedłem	szłam	wyszedłem	wyszłam
szedłeś	szłaś	wyszedłeś	wyszłaś
szedł	szła	wyszedł	wyszła
szliśmy	szłyśmy	wyszliśmy	wyszłyśmy
szliście	szłyście	wyszliście	wyszłyście
szli	szły	wyszli	wyszły

Czas przyszły.

będę szedł (szła)	wyjdę
będziesz szedł	wyjdiesz
będzie szedł	wyjdzie

będziemy szli (szły)	wyjdziemy
będziecie szli	wyjdziecie
będą szli	wyjdą

Rozkazująco

idź	wyjdź
niech idzie	niech wyjdzie
idźmy	wyjdźmy
idźcie	wyjdźcie
niech idą	niech wyjdą

113. Podług wzoru w zadaniu 112 odmieniaj: (materiał).

Zrywać — zerwać; zbierać — zebrać; kłaść — położyć; grać — wygrać; rosnąć — wyrosnąć; kwitnąć — zakwitnąć; pracować — zapracować; budować — zbudować; wracać — wrócić; kosić — skosić; wołać — zawołać; bawić — zabawić; krajać — ukrajać; fruwać — pofrunąć; czytać — przeczytać; pisać — napisać; robić — zrobić; tonąć — utonąć; myć — umyć; bronić — zabronić.

114. Przerób te zdania na rodzaj żeński.

Chłopcy biegli i wołali	Dziewczynki biegły
Robotnicy szli i rozmawiali	[i wołały.
Uczniowie rozumieli, wiedzieli	
Synowie umieli, chcieli	
Żniwiarze żęli, wiązali	
Bracia posyłali, posłali	
Podróżni bali się, stali	
Mężczyźni wzięli, zdjęli	
Wieśniacy pełli, melli	
Wujowie powrócili, odpoczęli	

115. Zastosuj w zdaniach:

a) ślę	b) umiem	c) bałam się
ślesz	umiesz	bałaś się
śle	umie	bała się
ślemy	umiemy	bałyśmy się
ślecie	umiecie	bałyście się
ślą	umieją	bały się
d) żęłam	e) pełłam	f) wezmę
zęłaś	pełłaś	weźmiesz
zęła	pełła	weźmie
zęłyśmy	pełłyśmy	weźmiemy
zęłyście	pełłyście	weźmiecie
zęły	pełły	wezmą

116. a) Podług umiem odmieniaj czas teraźniejszy: rozumiem.

b) Podług biorę odmieniaj czas teraźniejszy: piore.

c) Podług pełłam odmieniaj czas przeszły: męłłam.

d) Podług bałam się odmieniaj czas przeszły: stałam.

117. Następujące rzeczowniki zmień na czasowniki:

chmura — chmurzy się	śmiech —	myśl —
sól —	ból —	pamięć —
war —	placz —	rozum —
chłód —	noc —	nauka —
światło —	złość —	miara —

118. Od następujących czasowników utwórz rzeczowniki:

Czytać — czytanie	kochać —	krajać —
pisać —	jeść —	plukać —
witać —	pić —	zrywać —
chować —	szyc —	szukać —

119. Od następujących czasowników napisz wyrazy pochodne!

np. żyć — odżyć, przeżyć, dożyć, życie, żywot, żywność, pożywienie, żywić, używać, użytek.

ujrzeć	żegnać	rzec	wróżyć
żąć	życzyć	rzucać	rznać

120. Od czego pochodzą następujące czasowniki?

Obiadować	chodzić	złościć się
wieczerać	wietrzyć	ośmielić się
stołować	ważyć	oswoić

121. Napisz czasowniki, mające podobne znaczenie:

kochać — lubić	zobaczyć —	bać się —
plakać —	liczyć —	walczyć —
gniewać się —	śpiewać —	martwić się —
brudzić —	wołać —	cieszyć się —

122. Napisz czasowniki, mające przeciwne znaczenie:

Otwierać	dodawać	budzić się	rozpalać
podnosić	przykryć	zmęczyć się	gonić
kupować	znaleźć	dmuchać	wznosić się

123. Wybierz czasowniki, oznacz tryb, czas, osobę i liczbę.

Skoczyły dzieci, krzyczą, jak mogą, tata, ach, tata nasz jedzie. Ruszajcie! kupiec na sługi zawoła, ja z dziećmi pójdę ku miastu. Idzie, aż zbójcy obskoczą dokoła, a zbójców było dwunastu. Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły, tulą się pod płaszcz na łonie, struchlały sługi, struchlał pan wybladły, drżące ku zbójcom wznosił dłonie. Ach, bierzcie wozy, ach, bierzcie dostatek, tylko puszczajcie nas

zdrowo. Trzebaby się pani matki spytać, czy pozwoli przepióreczkę schwytać. Schwytajże ją, mój syneczku, schwytaj, tylko jej się pióreczek nie tykaj. A jakże ją, pani matko, chwytać, żeby jej się złotych piór nie tykać? A zastawże, mój syneczku, sieci, to ci sama przepióreczka wleci. W domu zaraz, kózki moje, świeżą wodą was napoję, do stajenki zamknę na noc i popieszczę na dobranoc. Gdzież me kroki los poniesie? W głodzie tułam się po lesie, znoszę trudy, słotę, spieki, Boże, udziel mi opieki! Żył Piast w cudnej okolicy, — miał synaczka — Wiemy, wiemy! No i chcecie? Chcemy, chcemy! Zaszło już słońko wśród złotych zórz, klękniij, dziecinko, i rączki złoż.

Zaimek.

124. a) Jakimi wyrazami możesz zastąpić wyrazy podkreślone.

Oleś śpiewa. Posłuchajmy *Olesia*. Podaj *Olesiowi* nuty. Lubię *Olesia* słuchać. Zaśpiewajmy z *Olesiem*. Stańmy przy *Olesiu*.

b) Jakie wyrazy możesz postawić w tych zdaniach zamiast: *mu*, *do niego*, *go*, *nim*, *o nim*?

Gwoździak się rozwinął. Przypatrz *mu* się. Zbliży się *do niego*. Zerwij *go*. Zachwycam się *nim*. Myślałem *o nim* od rana.

Wyrazy, które stawiamy zamiast imienia osoby lub rzeczy, nazywamy zaimkami.

125. Zaimki, zastępujące osoby, nazywają się osobowymi.

Są one: ja — my
 ty — wy
 on, ona, ono — oni, one.

126. W zadaniu 124 widzieliśmy, że zaimki osobowe od-
 mieniają się przez przypadki.

Wzór odmiany zaimków osobowych.

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. ja	ty	my	wy
2. mnie, mię	ciebie, cię	nas	was
3. mnie, mi	tobie, ci	nam	wam
4. mnie, mię	ciebie, cię	nas	was
5. —	tyl	—	wyl
6. mną	tobą	nami	wami
7. o mnie	o tobie	o nas	o was

Liczba pojedyncza.

Liczba mnoga.

1. on	ona	ono	oni, one	one
2. jego, go	jej	jego, go	ich	ich
3. jemu, mu	jej	jemu, mu	im	im
4. jego, go	ją	je	ich, je	je
5. —	—	—	—	—
6. nim	nią	niem (nim)	nimi (niemi)	niemi
7. o nim	o niej	o niem (nim)	o nich	o nich

Przepisz tę odmianę.

127. Według danego wzoru zastąp podkreślony rzeczownik
 zaimkiem.

Powitałam gościa, ten gość
 przyjechał.

Dostałam książkę, tej książki
 pragnęłam.

Powitałam gościa,
który przyjechał.

Wypiłam wodę, ta woda sta-
 ła na stole.

Uściskałam Manię, Manię
 bardzo kocham.

Uspiałam dziecko, to dziecko
 płakało.

Złapałam ptaszka, ten ptaszek
 mi uciekł.

Zjadłam jabłko, to jabłko le-
 żało na stole.

Widzimy, iż zaimek **który** także zastępuje rze-
 czownik. Zaimek **który** najczęściej łączy dwa zdania.

128. Napisz kilka zdań z zaimkiem **który, która, które.**

129. Wytłumacz, jaki wyraz zastępują zaimki w tem za-
 daniu, i wypisz je.

Oddam ci mój (zamiast imienia) podwieczorek.
 Adaś wykąpał się (*Adasia*) w rzece. To była twoja
 piłka. Co to jest? Zbieramy nasze ogórki. Zabraliśmy
wasze taczki. Ten mi odebrał grabie. Tamta grabiła
 siano. Ten już wóz wyprzęga, ów z mieczem wpada
 na sługi. Każdy domku swego strzeże. Ktoś przyszedł.
Wszyscy bawili się zgodnie. Nikt cię nie woła. Niech
mi ktokolwiek pomoże. Coś mam w ręku. Kto przy-
 szedł? Ubierajcie się prędko.

130. Następujące zaimki postaw w rodzaju żeńskim i ni-
 jakim.

Ten, ta, to nasz — — pewien — —
 tamten — — wasz — — każdy — —

ów — —	swój — —	żaden — —
taki — —	który — —	wszystek — —
mój — —	jaki — —	którykolwiek — —
twój — —	czyj — —	jakiś — —

131. Zaimek **ta** ma w 4 przypadku, na pytanie kogo? co? — **tę**; w 6 przyp. na pytanie kim? czem? — **tą**.

Przepisz i dokończ:

Ta chusteczka, kupiłam co?	bawię się czem?
(tę chusteczkę)	(tą chusteczką)
Ta wiśnia, zjem co?	zachwycam się czem?
Ta dziewczynka, znam kogo?	pójdę z kim?
Ta wstążka, dostałam co?	zwiążę włosy czem?
Ta córka, witam kogo?	wyręczam się kim?
Ta jaskółka, lubię co?	ścigam się z czem?
Ta koleżanka, kocham kogo?	bawię się z kim?
Ta bajka, opowiem ci co?	przepadam za czem?
Ta sierota, pocieszam kogo?	opiekuję się kim?
Ta jagoda, zerwałam co?	pobawię się czem?

Przymiotnik.

132. Podkreśl wyrazy, które określają, **jaka rzecz jest**, i oznacz, do którego rzeczownika się odnoszą.

Po ciemnej nocy zajaśniał pogodny ranek. Na błękitnem niebie ukazało się jasne słońko. Ciepłe jego promienie budzą ze snu całą naturę. Zaszumił ciemny las, coś gwarzą dęby stare; lekkie gałązki brzozy szepczą drobnymi listkami. Wesołe plectwo

zanuciło pieśń poranną. Miedzą pomknął tchórzliwy zając. Błękitne kwiatki przejrzały się w czystym strumyku. Zakolysały się niwy zielone. Witaj, szczęśliwy i radosny dniu.

Wyrazy, oznaczające, **jaka rzecz jest**, nazywamy przymiotnikami.

133. Następujące **przymiotniki** z rzeczownikami postaw w liczbie mnogiej.

Wielki człowiek	stara babcia
wielki kot	stara piosnka
wielki kamień	stare drzewo
wielka pani	piękny rycerz
wielka rzeka	piękny jeleni
wielkie jezioro	piękny strój
stary ojciec	piękna panna
stary koń	piękna gruszka
stary młyn	piękne zboże

Widzimy, że tylko przed rzeczownikiem osobowym rodzaju męskiego **przymiotnik** ma inną końcówkę, niż w rodzaju żeńskim i nijakim.

134. Napisz w liczbie mnogiej.

Pracowity uczeń	uczciwy pomocnik
odważny chłopiec	głuchy staruszek
rozumny człowiek	wytrwały robotnik
usłużny malec	ospały stróż
wdzięczny syn	mężny wieśniak

135. **Przymiotnik** odnosi się zawsze do rzeczownika. Zgadza się z nim w rodzaju, liczbie i przypadku, więc odpowiada na to samo pytanie.

136. Oznacz, na jakie pytania odpowiadają rzeczowniki z przymiotnikami w następujących zdaniach.

Śliczna róża zakwitła. Wesoła Basia śpiewa. Szukamy dojrzałych malin. Oczekujemy kochanej cioci. Przypatruję się złotym rybkom. Podziękuj dobremu koledze. Lubię słoneczny dzień. Podziwialiśmy dzielnego rycerza. Drogi ojcze. Mała żabko. Chciałbym być zacnym człowiekiem. Wiatr porusza zielonemi gałązkami. Kąpię się w czystym strumyku. Myślę o wielkim bohaterze.

137. Odpowiedz na następujące pytania przypadków wyrazami: śmiały chłopiec.

Kto? (nas wita?)

Kogo? (się spodziewaliśmy?)

Komu? (wiele zawdzięczamy?)

Kogo? (kochamy wszyscy?)

Wołamy:

Kim? (jesteśmy zajęci?)

O kim? (rozmawiamy?)

138. Na te same pytania odpowiedz wyrazami: dobra dziewczynka, wesołe dziecko.

139. Na następujące pytania przypadków odpowiedz wyrazami: duży kamień albo złota rybka.

Co? (tu leży?)

Czego? (nie widziałem?)

Czemu? (się przyglądam?)

Co? (zobaczę?)

Wołam:

Czem? czym? (się zająłem?)

O czym? o czym? (ci opowiem?)

140. Podkreśl przymiotniki, wskaż, do których rzeczowników należą i na jakie odpowiadają pytania.

Jadą, jadą dzieci drogą, siostrzyczka i brat, i nadzieić się nie mogą, jaki piękny świat. Tu się kryje biała chata pod słomiany dach, przy niej wierzba rosochata, a w konopiach strach. Tam zagania owce siwe Brysio, kundys zły, konik wstrząsa bujną grzywę, do stajenki rzy. Idą żenice, niosą kłosy, fujareczka gra, a pastuszek mały, bosa chuda krowkę gna. Młyn na rzece huczy zdala, białe ciągną mgły, a tam w kuźni u kowala lecą złote skry. W polu, w sadzie brzmi piosenka skroś przejrzystych ros, siwy dziad pod krzyżem klęka, pacierz mówi w głos.

141. Z zadania 140 wybierz rzeczowniki, przy których niema przymiotnika.

142. Z zadania 140 wybierz czasowniki i oznacz, w jakim są czasie.

143. Z następujących zdań wybierz przymiotniki.

Ta chata jest stara, nasz dwór jeszcze starszy, ale kościół najstarszy. Antoś jest mocny, Felek mocniejszy, a Ignas najmocniejszy. Dąb jest wysoki, topola jest wyższa, a wieża kościelna najwyższa. Gwiazdy są jasne, księżyc jaśniejszy, a słońce najjaśniejsze.

Przymiotniki mogą oznaczać stopień przymiotu, czyli odmieniają się przez stopnie.

144. Stopniuj następujące przymiotniki.

Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
stary	starszy	najstarszy
gruby		
mocny		
wierny		
drogi		
lekki		
zły		
dobry		
mały		
duży		

145. Stopniuj w zdaniach podług zad. 143, porównyując:

Wielkość kota, psa i konia. Pilność Stasia, Władzia i Janka. Dobroć Andzi, Mani i Kasi. Siłę człowieka, konia i słonia. Głębokość rowu, studni i morza.

146. Od następujących rzeczowników utwórz przymiotniki:

Drzewo	szkło	pies	słońce	pan
złoto	blacha	lew	chmura	rycerz
srebro	bawelna	zając	deszcz	gospodarz
marmur	nić	jaskółka	miasto	książę
plótno	miedź	orzeł	wieś	człowiek
śnieg	góra	strach	dom	wiosna
mróz	morze	śmiech	pokój	lato
burza	rzeka	duma	podwórze	jesień
wiatr	źródło	gniew	stajnia	zima
mgła	las	siła	ulica	rok

147. Od następujących przymiotników utwórz rzeczowniki:

dobry	pilny	słodki	zielony
zły	leniwy	gorzki	czerwony

stary	głupi	czysty	biały
młody	bogaty	wesoły	czarny
mądry	ubogi	grzeczny	ciemny

148. Od następujących rzeczowników utwórz przymiotniki i czasowniki:

Rzeczownik	Przymiotnik	Czasownik
Głos	głośny	głosić
rozum		
praca		
koszt		
smak		
barwa		
dzień		
wiek		
błąd		

149. Zmień następujące przymiotniki na zdrobniałe i pieszczotliwe:

np. Mały, malutki, maleńki, maluchny, malusieńki, maciupci, malusi.

Miły	czysty	ciepły
śliczny	świeży	słodki
ładny	młody	biały
lekki	zgrabny	głupi

150. Dopisz przymiotniki, mające podobne znaczenie:

Mądry	gruby	litościwy
śmiały	zimny	skąpy
mocny	ubogi	łękliwy
brzydki	bogaty	pilny

151. Dopisz przymiotniki, mające **przeciwne** znaczenie:

Łatwy	lekki	czysty
głupi	prędki	ważny
miękki	zręczny	daleki
zgodny	cichy	hojny
zdrowy	smutny	lekkomyślny

152. Wytłumacz, z jakich wyrazów powstały następujące przymiotniki **złożone**:

Jasnowłosa	czworonożny	krzywousty
czarnooki	łatwowierny	długotrwały
siwobrody	prawdomówny	cudzoziemski
długoreki	stuletni	marnotrawny

153. Napisz sam kilka przymiotników złożonych.

154. Do rozbioru.

Podziel na zdania. Rozpoznawanie rzeczowników, przymiotników, zaimków i czasowników. Rodzaj, liczba, czas,—zamiast numeru przypadku: na jakie pytanie imię odpowiada.

W puszczy zrobił się gwar i zamieszanie: leśne myszy zmykały do swoich kryjówek, jelonek wytrzeszczał wielkie, głupie oczy, a błękitne ważki i motyle rozpierzchały się w największym popłochu. Królowa w modrzewim dworze w skromnej siedziała komnacie, i w skromnym była ubiorze: nie miała złota na szacie. Przy niej, poselstwem zdziwiony, siedział Leszek zamyślony. Jabłonki i grusze podpórek aż proszą, tak na nich i jabłek i gruszek, dziewczęta podpórki z podwórka przynoszą, gdzie

struże dziadulo staruszek. Pod tą cichą złotą zorzą żórawie leciały, z tem szerokiem, pustem polem smutnie się żegnały. Ty szerokie, puste pole, ty czarny ugorzel już my lecim, odlatujęm za to sine morze. Już my lecim, odlatujęm w te powietrzne drogi, nie będą nas więcej żywić twoje chlebne brogi.

Liczebnik.

155. Z następujących zdań wybierz wyrazy, oznaczające liczbę, i powiedz, na jakie odpowiadają pytania.

Stałem trzy godziny. Wybiła trzecia godzina. Mam dziesięć lat. Zaczęłam dziesiąty rok. Pięć dni bawiłem na wsi. Piątego dnia wróciłem ze wsi. Tydzień ma siedem dni. Drugi raz tutaj jestem. Piętnaście chat stało nad rzeką. Czytam już dwunastą książkę. Jestem w drugiej klasie.

Wyrazy, które oznaczają liczbę (ilość), nazywamy liczebnikami.

Liczebniki odpowiadają na pytanie **ile?** np. jeden, dwa, trzy, — albo na pytanie **który?** np. drugi, trzeci.

156. Następujące liczebniki zmień tak, żeby odpowiadały na pytanie: **który?**

dwa — drugi	siedem —	dwadzieścia —
trzy —	osiem —	czterdzieści —
cztery —	dziesięć —	pięćdziesiąt —

pięć —	dwanaście —	sto —
sześć —	piętnaście —	tyśiąc —

157. Napisz 5 liczebników, odpowiadających na pytanie **ile?** i 5 — na pytanie **który?**

158. Na jakie pytania w następujących zdaniach odpowiadają **liczebniki z rzeczownikami**, do których się odnoszą?

Jaś jest pierwszym uczniem. Nie mam czterech rąk, tylko dwie. Z trzema towarzyszami wybraliśmy się na wycieczkę. Zamieszkaliśmy w dwóch pokojach. Pięciu rozbitków udało się ocalić. Rolnik ma cztery konie i dwa woły.

Liczebniki odpowiadają na pytania wszystkich przypadków, więc **odmieniają się przez przypadki**.

159. Odmieniaj przez przypadki: trzy wilki, jedna sarna, drugi uczeń, piąty dzień.

160. Zrób **zupełny rozbiór** tych zdań na części mowy i wypisz, które już poznałeś części mowy.

Dwa małe kotki zbliżyły się do mnie. Ja zerwę te trzy ponsowe róże, ty kilka białych. Ojciec zabrał z sobą dwóch najstarszych synów.

161. Napisz po 3 przykłady na:

Rzeczownik:	Przyimek:
Czasownik:	Zaimek:
Przymiotnik:	Liczebnik:

Przysłówek.

162. Z następujących zdań wybierz wyrazy, które odpowiadają na pytanie: **kiedy?**

Maryś zawsze śpiewa. Oleś nigdy nie płacze. Wczoraj deszcz padał, dzisiaj słońce świeci. Ptaki przelotne odlecą wkrótce. Jadzia jutro wyjeżdża. Goście rozeszli się późno. Dzieci wcześniej dziś wstali. Już słońce zaszło, księżyc jeszcze nie wszedł.

Wyrazy **nieodmienne**, odpowiadające na pytanie **kiedy?** nazywamy **przysłówkami**. **Przysłówki**, odpowiadające na pytanie **kiedy?** oznaczają **czas**.

163. Na następujące pytania odpowiedz zdaniem, w którym będzie **przysłówek czasu**.

Kiedy wyjeżdżasz?	Kiedy deszcz padał?
Kiedy wrócisz?	Kiedy była burza?
Kiedy przyjechałeś?	Kiedy odniesiesz mi książkę?

164. Z następujących zdań wybierz wyrazy **nieodmienne (przysłówki)**, odpowiadające na pytanie **gdzie?**

On mieszka tutaj. Józia tam była. Władzio nigdzie nie chodzi. Psotnik wszędzie się wkręcił. Pojedziemy daleko. Antoś mieszka blisko. Jabłko było zewnątrz piękne, a wewnątrz zepsute.

Przysłówki, odpowiadające na pytanie **gdzie?** oznaczają **miejsce**.

165. Napisz 5 zdań, w których będą **przysłówki miejsca**.

166. Z następujących zdań wybierz przysłówki, odpowiadające na pytanie **jak?**

Snieg topnieje powoli. Zając biegnie prędko. Uczę się dobrze. Chłopcy bawią się wesoło. Staś postąpił odważnie. Słowik śpiewa pięknie. Słońce świeci jasno. Wróbel ćwierkał żałośnie. Adaś pisze starannie. Wrona kracze głośno. Jaś jest bardzo pilny.

Przysłówki, odpowiadające na pytanie jak? oznaczają sposób.

167. Napisz przysłówki sposobu (na pytanie jak?) od następujących przymiotników.

zły — (jak?) źle	lekki	mocny	zielony
młody	szybki	słaby	czerwony
wysoki	ciemny	zuchwały	biały

Przysłówki sposobu najczęściej pochodzą od przymiotników.

168. Od jakich wyrazów pochodzą przysłówki sposobu:

wesoło	prędko	prosto	ładnie
dobrze	pięknie	krzywo	brzydko
jasno	śmiało	czysto	złośliwie

169. Do następujących czasowników dodaj przysłówki miejsca, czasu lub sposobu:

On pisze (jak?)	Księżyc świeci (jak?)
On mieszka (gdzie?)	Zródło wytryska (gdzie?)
On wróci (kiedy?)	Złapałem szczupaka (kiedy?)
Ona bawi się (jak?)	Koń biegnie (jak?)
Ona śpi (jak?)	Ptaka śpiewa (jak?)

170. **Przysłówek** jest to wyraz nieodmienny, który oznacza **miejsce, czas lub sposób**, odnosi się do czasownika i odpowiada na pytania: gdzie? kiedy? jak? i t. p.

Wyrazy **tak i nie** są też przysłówkami.

171. Wybierz wszystkie przysłówki. Pamiętaj, że **przysłówek jest wyrazem nieodmiennym.**

Woda płynęła wartko. Piotruś miał ochotę zatrzymać się tu dłużej, zaledwo jednak dotknął łodzi, zerwała się i popłynęła dalej. Nagle ogarnął dziecięć, łódź posuwała się swobodnie, tajemnicza wyspa zbliżała się chyżo: tam był cel ich podróży. Późno było, wiatr huczał przeraźliwie, deszcz zaczął mocno, wciskał się wszędzie, gwałtownie uderzał o drzewa i budynki. No, już na dziś dość biegania, niech tu nisko siądzie Hania, — wszak wam wiecieć będzie miło, co naprawdę się zdarzyło. Maj, wiosna wokoło, pogodnie, wesoło, zielono, błękitnie.

172. Napisz po 3 przysłówki:

czasu, na pytanie: **kiedy?**
 miejsca, na pytanie: **gdzie?**
 sposobu, na pytanie **jak?**

Spójnik.

173. Wypisz wyrazy, które łączą zdania.

Nie mogę czytać, bo już ciemno. Sciemnia się, ponieważ słońce zaszło. Powróciły bociany i porządkują swoje gniazda. Niektóre ptaki odlatują na zimę,

a inne pozostają z nami. Nie płaczę, chociaż skaleczyłam rękę. Deszcz orzeźwia rośliny, więc jest pożyteczny. Dzięki ci, Boże, że deszczyk pada. Tadeuszek nie chciał, żeby muchy w więzieniu były głodne. Byłoby dobrze na świecie, gdyby ludzie dobrzy byli. Ptaszyna na drzewie, choć taki maleńki, cudownie zachwyca, gdy nuci piosenki. Żabka w skoku grzbiet zraniła, stłukła brzuszek, lecz z przygody tej poznała, że nie umie łowić muszek. Poleciałbym w górę, ale skrzydeł nie mam.

Wyrazy nieodmienne, którymi łączymy zdania, nazywamy spójnikami.

174. Jakimi spójnikami połączysz następujące zdania?

Nic nie widzę, + już ciemno
 Skaleczyłam się w palec, + nie mogę pisać.
 Ja zagram, + ty zaśpiewaj.
 Wszyscy wiedzą, + Mickiewicz był poetą.
 Dlatego podlewamy kwiaty, + nie uschły.
 Uciekniemy do pokoju, + deszcz zacznie padać.
 Chciałem narysować wilka, + mi się nie udało.
 Nie będę płakała, + uderzyłam się mocno.
 Piorun uderzył tak głośno, + szyby zabrzęczały.
 Powiedz dzieciom, + wracały do domu.

175. Sam napisz zdanie złożone ze spójnikami: ale, a, więc, bo, że, ponieważ, jeżeli, żeby.

176. Zrób rozbiór gramatyczny.

Hej, strażacy, hej, chłopacy, siadajcie na koń.
 Werr! werr! Burek, huź! huź! brzydki! myślisz, że ja boję się? Ej, ej, Jasiu, porzuć zbytki, jak się

urwie, będzie źle! Oho, łańcuch nie szpagacik! Trrr! sukienka jak dwa żagle rozdarła się gładko. Jedzą, piją, lulki palą, tańce, hulanka, swawola, ledwo karczmy nie rozwalą, ha, ha! hi, hi! hejże! hola!

Wyrazy, oznaczające wołanie, albo naśladujące głosy zwierząt lub inne dźwięki, nazywamy wykrzyknikami.

177. Napisz po 3:

Rzeczowniki:	zaimki:	przyimki:
przymiotniki:	liczebniki:	spójniki:
czasowniki:	przysłówki:	wykrzykniki:

178. Do rozbioru gramatycznego.

WILCZKI.

Pstry jeden, czarny drugi, a bury najmniejszy, trzy wilczki wadziły się, który z nich piękniejszy. Mówił pierwszy: — Ja rzadki! Mówił drugi: — Ja gładki! Mówił trzeci: — Ja taki, jak i pani matka! Trwała zwadka. Wtem wileczyca nadbiegła. Gdy niezgodę spostrzegła: — Cóżto — rzecze — same w lesie wadzicie się? Więc one w powieść, jak się rzecz działa. Gdy wysłuchała: — Idzie tu wam o skórę — rzekła — miłe dzieci, która zdobi, która szpeci. Nasłuchałam się tego już to razy kilka, nie przystoi to na wilka wcale, ale jak będziecie tak w kupie dysputować się, głupie, wiecie, kto nie zbłądzi? Oto strzelec was pozwie, a kuśnierz osądzi.

I. Krasicki.

O zdaniu

POWTÓRZENIE I ROZWINIĘCIE.

179. Chcąc powiedzieć zdanie, musimy je **pomyśleć**,—
zdanie to jest **myśl**, wypowiedziana albo na-
pisana.

Napisz kilka zdań.

180. Podkreśl **podmiot** w następujących zdaniach i po-
wiedz, na jakie pytania odpowiada.

Żarłoczny wilk mieszkał w ciemnym lesie. W zimie głód dokuczał wilkowi. Wilka obawiały się wszystkie zwierzęta. Myśliwy zastrzelił wilka. Wieśniak znalazł gniazdo wiewiórki. Wiewiórka zebrała dużo orzechów na zimę. W gnieździe leżały orzechy. Orzechy leśne rosną na leszczynie. Czy wieśniak zabrał wiewiórcę orzechy? Czego obawiała się wiewiórka?

To, o czym mówimy w zdaniu, nazywa się **podmiotem**.

Podmiot odpowiada na pytanie: **kto?**
albo **co?**

181. Napisz 5 zdań; podkreśl podmiot. Sprawdź, na jakie pytania odpowiada.

182. W następujących zdaniach podkreśl **orzeczenie** i powiedz, na jakie pytania odpowiada.

Lis jest chytry. Lis jest zwierzęciem. Lis złapał kurę. Słowik śpiewa. Bocian jest duży. Wrona jest ptakiem. Antoni jest kowalem. Agata jest pracowita. Janowa pierze. Staś łapie motyle. Ryba się

pluska. Szczupak jest rybą. Żaba jest łekliwa. Lew jest odważny. Zrebię biega po łące.

To, co mówimy o podmiocie, nazywa się **orzeczeniem**. Orzeczenie odpowiada na pytania: **co robi? jaki jest? czym jest? podmiot**.

183. Napisz 5 zdań, w których **orzeczenie** będzie odpowiadało na pytanie: **co robi podmiot?** (o wieśniaku, uczniu, koniu, wróblu, pająku).

184. Napisz 5 zdań, w których **orzeczenie** będzie odpowiadało na pytanie: **jaki jest podmiot?** (o kozie, ślimaku, musze, cielęciu, kwiatku).

185. Napisz 5 zdań, w których **orzeczenie** będzie odpowiadało na pytanie: **czym jest podmiot?** (Jan, Katarzyna, pies, skowronek, gruszka).

186. Napisz po 2 zdania, w których **orzeczenie** odpowiadać będzie na pytania: **co robi? jaki jest? czym jest podmiot?**

187. Podkreśl podmiot w następujących zdaniach:

Pszenica i żyto dojrzały. Chabry i makówki rosną w zbożu. Szczupak i karaś są rybami. Janek, Józia i Marysia pracują w ogrodzie. Księżyc i gwiazdy świecą w nocy. Sosny, świerki i jodły rosną w iglastym lesie. Wiśnie, agrest i porzeczki już dojrzały. Powróciły jaskółki i bociany. Pies i kot się gonią. Gruszki, śliwki i jabłka są smaczne.

W zdaniu mogą być 2 podmioty albo nawet więcej.

188. Napisz 5 zdań, w których będzie więcej niż jeden podmiot.

189. **Podkreśl orzeczenia w następujących zdaniach:**

Liść na drzewie zwiądł i opadł. Komar brzęczy i kłuje. Wiśnie są słodkie i soczyste. Antoś biega, skacze i krzyczy. Dziewczęta grabią siano i śpiewają. Słońce świeci i grzeje. Zając jest słaby i tchórzliwy. Ten dom jest stary, zniszczony i niewygodny. Pies stoi i szczeka. Jaś jest dobry i pracowity. Wróbel ćwirka i skacze.

W zdaniu mogą być 2 orzeczenia albo więcej.

190. **Napisz 3 zdania, w których będzie więcej niż jedno orzeczenie.**

191. **W następujących zdaniach dopisz podmiot, którego musimy się domyślić**

Bawimy się dobrze. Gonię Władzia. Piszesz uważnie. Czy pójdziecie na przechadzkę? Czekają na nas. Lubię kwiaty. Już poszedł. Zaraz przyjdzie. Zrobiliście mi przyjemność. Dziś wyjeżdżają. Wybieramy się na wieś. Zanieś to Zosi. Spieszcie się. Zapukał do drzwi.

192. **Dodaj podmiot w następujących zdaniach:**

Zagrzmiało. Błyska się. Nie udało mi się. Nie należy niszczyć roślin. Trzeba nad tem pomyśleć. Łąkę już skoszono. Podano do stołu.

W tych zdaniach nie możemy domyślić się podmiotu, niema go, i dlatego takie zdanie nazywamy bezpodmiotowe.

193. **Napisz 5 zdań bezpodmiotowych.**

194. **W następujących zdaniach wskaż podmiot i orzeczenie, podkreśl wyrazy, które nie są ani podmiotem, ani orzeczeniem.**

Chrabąszcz objada liście na drzewie. Drapieżny kot czyha na myszy. Góra była pokryta śniegiem. Mama kraje chleb nożem. Mała Anielcia jest bardzo pracowita. Stara Janowa myje okna. W jesieni rozpoczynają się szkoły. Ogród przesłicznie wygląda na wiosnę.

Podmiot i orzeczenie często nie wystarczają do jasnego wypowiedzenia naszej myśli. Mamy więc w zdaniu inne wyrazy, które ją uzupełniają.

195. a) **Napisz 3 zdania, w których będzie tylko podmiot i orzeczenie** np. Koń rzy.
b) **Te same zdania zmień tak, żeby oprócz podmiotu i orzeczenia były w nich inne wyrazy** np. Gniady koń głośno rzy.

Wyrazy uzupełniające zdanie.

Dopełnienie.

196. **W następujących zdaniach dodaj zamiast + wyrazy, dopełniające sens, i powiedz, na jakie pytania odpowiadają.**

Mania boi się +. Staś szuka +. Pies pilnuje +. Strzeżcie się +. Słuchajcie +. Pożycz mi +. Nie lubię +. Franuś nie ma +. Doczekałem się +. Nie znam +. Ignuś słucha +.

Wyrazy, dodane do czasownika i odpowiadające na pytania przypadków, nazywamy **dopełnieniem**.

197. Napisz 3 zdania z **dopełnieniem**, odpowiadającym na pytanie: kogo? czego?

198. Dodaj **dopełnienia**:

Maryś dokucza +. Basia pomaga +. Uczeń kłania się +. Dzieci winszują +. Susza szkodzi +. Wódz rozkazuje +. Przyglądam się +. Przypatrzcie się +.

199. Napisz 3 zdania z **dopełnieniem**, odpowiadającym na pytanie: komu? czemu?

200. Dodaj **dopełnienia**:

Piekarz piecze +. Kominiarz wyciera +. Ogrodnik sadi +. Pracznia pierze +. Sobieski pobija +. Mickiewicz pisał +. Drwal rąbie +. Zrebię skubie +. Dziewczynka zbiera +. Chłopcy grabią +.

201. Napisz 3 zdania z **dopełnieniem**, odpowiadającym na pytanie: kogo? co?

202. Dodaj **dopełnienia**:

Król rządzi +. Wódz dowodzi +. Woznica kieruje +. Bóg opiekuje się +. Nie mogę nacieszyć się +. Czestujemy gości +. Antoś wywija +.

203. Napisz 3 zdania z **dopełnieniem**, odpowiadającym na pytanie: kim? czym?

204. Dodaj **dopełnienia** i powiedz, na jakie pytania odpowiadają.

Adaś myśli o +. Staś opowiada o +. Basia marzy o +.

205. Wybierz **dopełnienia**, wskaż, na jakie pytania odpowiadają.

Wiatr pędzi chmury. Daj mi chleba. Pożyczę ci książki. Dlaczego uderzyłeś psa prętem? Nie dokuczaj zwierzętom. Każdy domku swego strzeże. Babunia opowiada wnukom długie baśnie. Wiatr chuścina biedną miota, a mróz ścina łąy. Maryś lubi dowodzić kolegami. Nazbieramy chróstu, rozpalimy ogień, napieczemy kartofli. Dziadunio znał Kościuszkę i opowiadał często o tym wodzu. Chory chłopczyk marzył o wiosnie i słońcu. Nie rzucaj piłką tak wysoko. Uczciwy człowiek szuka prawdy. Potrzebuję waszej rady i pomocy. Dlaczego Bolesł przeskadza bratu? Dziecko wierzy rodzicom. Ty chciałbyś rządzić całą klasą. Poeta mówi o kalinie: drobny deszcz piła, rosę zbierała, w majowym słonku liście kąpała. Wiatr cesał jej długie włosy, a oczy myła kroplami rosy. Każdy broni swej własności. Niewidomy nie zna słońca.

Określenia czasownika czyli okoliczności.

206. Na jakie pytania w następujących zdaniach odpowiadają wyrazy, które nie są podmiotem ani orzeczeniem.

Dzieci bawią się w ogrodzie. Jagody rosną w lesie. Pszczoły mieszkają w ulu. Ptaszek siedzi na gałęzi. Ryby żyją w wodzie. Wody płyną z gór. Na niebie świecą gwiazdy. Śniegi leżą na polach. Konie stoją w stajni. Wracamy do domu.

Wyrazy, odnoszące się do czasownika i oznaczające **miejsce**, nazywamy **określeniem miejsca**. Określenie miejsca odpowiada na pytania: **gdzie? skąd? dokąd?** i t. p.

207. **Wybierz określenia miejsca**. Powiedz, jakie części mowy są określeniem miejsca.

W pokoju było ciepło. Babunia usiadła przy kominku. Wnuki umieściły się koło babuni. Babunia im opowie ciekawą bajeczkę. A na świecie śnieg pada. Wicher hula po polach i drogach. Ciężkie chmury przesuwają się nad ziemią. W gąszczu leśnym wilk wyje. Skryły się zgłodniałe ptaszki. Tylko wrony kraczą na drzewach. Tam wicher i mróz, tutaj ciepło i przyjemnie.

208. **Napisz 3 przykłady na określenie miejsca** (gdzie? skąd? dokąd?).

209. **Na jakie pytania w następujących zdaniach odpowiadają wyrazy, które nie są podmiotem ani orzeczeniem?**

Wyjedziemy za godzinę. Julcia chorowała tydzień. Burza była w sobotę. Powrócę za chwilę. Staś wyjedzie po niedzieli. Mróz dokucza w zimie. Andzia nigdy nie płacze. Fijołki kwitną na wiosnę. Księżyc ukazał się o północy. Bawiliśmy się do wieczora. Od rana idę w pole. Ona zawsze jest wesoła.

Wyrazy, odnoszące się do czasownika i oznaczające **czas**, nazywamy **określeniem czasu**. Określenie czasu odpowiada na pytania: **kiedy? jak dawno? odkąd? jak długo?** i t. p.

210. **Wybierz określenia miejsca i czasu**. Na jakie pytania odpowiadają? Jaką są częścią mowy?

W południe było powraca z pola. Na wiosnę kwitną kwiaty. Od poniedziałku rozpoczną się lekcje. Wszędzie jest już zielono. Byłem na wsi cały miesiąc. W lecie bywają burze. Kot całą godzinę czatował za skrzynią na myszkę. Ojciec wyjedzie daleko. Zbudził się głodny ptaszek o świcie. Jaskółki powracają na wiosnę. Przed rokiem zacząłem chodzić do szkoły. Powrócę za godzinę. Wkrótce nadejdzie zima. Teraz zaczniemy tańczyć na łące.

211. **Napisz 3 zdania z określeniem czasu** (kiedy? jak dawno? jak długo? odkąd? dokąd?).

212. **Na jakie pytania w następujących zdaniach odpowiadają wyrazy, nie będące podmiotem ani orzeczeniem.**

Kazia mówiła z płaczem. Pobiegliśmy całą gromadą. Dzieci bawią się hałaśliwie. Julek chodzi o kuli. Podniosłem się z trudnością. Chłopcy stanęli szeregami. Jaś pędem pobiegł do domu. Ignasz uczy się z zapalem. Chłopczyk odpowiedział ze śmiechem. Zabawię się chętnie.

Wyrazy, odnoszące się do czasownika i oznaczające **sposób**, nazywamy **określeniem sposobu**. Określenie sposobu odpowiada na pytanie: **jak?**

213. **Wybierz określenia miejsca, czasu i sposobu.**

Dzieci biegły prędko. Zgadzam się na to z chęcią. Dentysta wyrwał mi ząb bez bólu. Skowronek

wzbił się ku niebu z piosenką. Żniwiarze spiesznie wiązali zboże. Piorun uderzył z hukiem. Siedziałem w zamknięciu o głodzie. Uczę się od godziny. Dzieci uciekły z krzykiem do pokoju.

214. Napisz 3 zdania na określenie **sposobu**.
215. Określeniem **miejsca, czasu i sposobu** jest każdy wyraz, odnoszący się do czasownika i odpowiadający na pytania: **gdzie? kiedy? jak? i t. p.**
216. a) Napisz 2 zdania, w których **określeniem miejsca** będzie **rzeczownik**.
b) Napisz 2 zdania, w których **określeniem miejsca** będzie **przysłówek**.
217. a) Napisz 2 zdania, w których **określeniem czasu** będzie **rzeczownik**.
b) Napisz 2 zdania, w których **określeniem czasu** będzie **przysłówek**.
218. a) Napisz 2 zdania, w których **określeniem sposobu** będzie **rzeczownik**.
b) Napisz 2 zdania, w których **określeniem sposobu** będzie **przysłówek**.
219. Napisz po 2 zdania z określeniem **miejsca, czasu i sposobu**.
220. Podziel na zdania pojedyncze. Rozbiór logiczny (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, określenie czasownika). Rozbiór gramatyczny.

Wyleciały z gniazda jaskółki na świat Boży, a z izby wyszedł Maciuś. Maciuś biczem śmiga,

a Kurta zagania to od prawej, to od lewej strony, aż i krowę i cielę szczęśliwie za wrota wyprawił. W kołysce zapłakała Marysia. Kurta niezmiernie Marysię lubi, zrywa się więc od komina i biegnie do kąta, gdzie kołyska stoi. Gdy Marysia Kurtę zobaczyła, zaraz się rozśmiała. Potem Kurta skoczył do misy, łeb w niej zanurzył i wychlapał wszystko do czysta, a resztę dobrze wylizał. Gospodyni wzięła dwojaki i poszła w pole zanieść gospodarzowi obiad, a Kurta został pilnować domu. Wtedy położył się i zasnął smacznie. Dziewczynka stała pod jabłonką i patrzyła na czerwone jabłka. Wicher potrząsnął jabłonią i jabłko natychmiast spadło do fartuszka dziewczynki. W kilka dni potem lew nieostrożnie wpadł w sidła. Koło jeziora z wieczora chłopcy wkoło biegali i na żaby czuwali: skoro która wypływała, kamieniem w łeb dostawała. Dobrze to czasem być małą. W lesie na polance stała chata. Chata była słomą kryta, a zbudowana z okrągłaków. Przed chatą rosła brzoza, a na niej gnieździły się wróble. Wieczorem, gdy słońce zachodziło za bory, cichł zwolna świergot na brzozie, wróble strząsały rośe ze skrzydeł i zabierały się do snu. Czasem zaczyrykał jeszcze który, aż wreszcie wszystko ucichło. Nakoniec zaczęło świtać, ciemności nocy znikwały po trochu. Śnieg topnieje powoli na łąkach i na roli, dnia po trochu przybywa, powiedz, kiedy to bywa? Książę zbłąkał się w puszczy i późnym wieczorem znalazł chatę na wzgórzu nad rzeką. Bóg mię stworzył, dał mi skrzydła, żebym fruwał bez przeszkody,

wyście mię schwytali w sidła, pozbawili mię swobody. Wpadliśwa tu z hukiem, z krzykiem, z weseliskiem i kuligiem. Baba za piecem z cicha kryjówki sobie szuka, dziad pod ławę się wpycha, a śmierć stoi i puka.

Określenia rzeczownika.

221. W następujących zdaniach podkreśl przymiotniki, które nie są orzeczeniem.

Trawa jest zielona. Zielona trawa pokrywa łąkę. Koszą zieloną trawę. Wróbel jest łakomy. Łakomy wróbel dziobie wiśnie. Adaś zastawił sidła na łakomego wróbla. Helenka jest pilna. Pilna Helenka pracuje. Zając jest lekliwy. Sarna skubie młodą trawkę. Jasne słońce świeci.

Przymiotnik, który nie jest orzeczeniem, a odnosi się do rzeczownika i zgadza się z nim w rodzaju, liczbie i przypadku, nazywa się **określeniem rzeczownika**. **Określenie** odpowiada na pytania: **jaki? jaka? jakie?**

222. W następujących zdaniach podkreśl **określenia rzeczownika**. Na jakie pytania odpowiadają? Jaką są częścią mowy.

Wesołe dzieci biegają po łące. Małe kotki są figlarne. Staś zerwał ten czerwony gwoździak. Białym śniegiem świat pokryty. Wysoka topola rośnie przed naszym domem. Po brzozowym cichym lesie dziewczę idzie. Zachwycamy się piękną pogodą.

Babunia przedzie długą nić. Mój ogródek jest małeńki. Zerwę ten kwiatek. Szósty miesiąc chodzę do szkoły. Czterech chłopców bawiło się piłką.

223. W następujących zdaniach zamiast + dodaj **określenia**.

+ bocian brodzi po łące. + wilk czatuje na zdobycz. Kosiarze koszą + trawę. Żniwiarze znają + zboże. Lubię + wiśnie. Basia kołysze + siostrzyczkę. + rzeka płynie do morza. Widzę + górę. + pies strzeże domu. Mam + konia. Zerwałam + makówkę. Czeka nas + droga. Mam + palców. + dzień w tygodniu nazywamy niedzielą. + róża jest żółta. + ojciec jest ogrodnikiem.

224. a) Napisz 3 zdania, w których przymiotnik będzie **orzeczeniem**.

b) Napisz 3 zdania, w których przymiotnik będzie **określeniem**.

225. a) Napisz 3 zdania, w których **zaimek** będzie **określeniem**.

b) Napisz 3 zdania, w których **liczebnik** będzie **określeniem**.

226. Dodaj jako orzeczenie przymiotniki, oznaczające barwę, do rzeczowników:

Makówka, cytryna, pomarańcza, gruszka, róża, lilja, niezapominajka, np. Makówka jest +.

227. Do następujących rzeczowników dodaj przymiotniki, oznaczające barwę, jako określenie:

Chaber, gwoździak, bez, bratek, pszenica, np. + chaber.

228. Dodaj jako orzeczenie przymiotniki, oznaczające smak, do rzeczowników:

Cukier, ocet, jabłko leśne, lekarstwo.

229. Dodaj jako określenia przymiotniki, oznaczające, z czego rzecz jest zrobiona.

Stół, gwóźdź, szklanka, pierścionek, zegarek, suknia, koszula, kapelusz, trzewik.

230. Zrób rozbiór logiczny zdań następujących.

Złośliwy kozieł bodzie. Nieostrożny Julek upadł. Ta dziewczynka jest nieuważna. Nasz Adaś jest wesoly. Żółte róże zakwitły. Wóz ma cztery koła. Te jabłka są dojrzałe. Psotne dziewczynki uciekły. Słońce świeci jasno. Pies ogryza kości. Ulewny deszcz pada. Mała Hania jest pracowita. Julek zrywa czerwone wiśnie. Dzieci się bawią na zielonej łące. Srebrne rybki pluszczą się w czystym strumyku.

231. W następujących zdaniach zastąp określenie przymiotnikowe rzeczownikiem.

Blask *słoneczny* razi oczy

Zęby *wilcze* są mocne.

Ciemności *nocne* okryły ziemię.

Światło *księżycowe* jest miłe.

Pazury *kocie* są ostre.

Czuję zapach *kwiatowy*.

Lubię smak *owocowy*.

Rozkazów *ojcowskich* słuchać trzeba

Zawód *nauczycielski* jest trudny.

Usłyszałem płacz *dziecięcy*.

Blask *słońca* razi
[oczy.]

Określeniem jest także rzeczownik, dodany do innego rzeczownika i odpowiadający na pytania: kogo? czego? czyj?

232. Wybierz określenia rzeczownikowe. Na jakie pytania odpowiadają?

Już słychać klekotanie bociana. Każdy lubi zapach fijołka. Chłód lasu jest miły w lecie. Znalazłam chusteczkę Andzi. Zieloność zboża nęci oko. Smak jabłka jest kwaskowaty. Kolor cytryny jest żółty. Kwiatki konwalji mają kształt dzwoneczków. Kajet Antosia jest poplamiony. Nagle rozległ się huk grzmotu.

233. Napisz 5 zdań, w których określeniem będzie rzeczownik, odpowiadający na pytania: kogo? czego? czyj? (w 2 przypadku).

234. Do którego wyrazu odnoszą się w zdaniu podkreślone rzeczowniki z przyimkami i na jakie odpowiadają pytania?

Kasia ma sukienkę *w kratki*. Był tu chłopczyk *bez ręki*. Podano śliwki *w occie*. Dostałam fartuszek *z kieszonką*. W naszym pokoju jest obicie *w kwiaty*. Podaj mi tę bibułkę *z pieczętkami*.

Rzeczownik z przyimkiem, dodany do innego rzeczownika i odpowiadający na pytania: jaki? jaka? jakie? jest także określeniem.

235. W następujących zdaniach zamień określenie przymiotnikowe na określenie z przymikiem.

Mam teczkę *tekturową*.

To są *lalki papierowe*.

Kupiłam *broszkę bursztynową*.

Widzę *ławeczkę darniową*.

Bawię się *figurką porcelanową*.

Lubię *pomniki granitowe*.

Patrz na *chatkę chróścianą*.

Podoba mi się *pałac cukrowy*.

Mam teczkę *z tektury*.

236. Wybierz określenia z przymikami.

Andzia zajada karmelki z konfiturami. Dzieci lubią kluski z makiem. Mama uszyła Cesi sukienkę z falbanami. Dostałam książkę z obrazkami. Staruszek bez ręki prosi o jałmużnę. Kasia kupiła chustkę w kwiaty. Kazio pije herbatę bez cukru. Podoba mi się ten fartuszek w paski. Mama piecze ciastka z agrestem. Czy lubisz gruszki w miodzie?

237. Napisz 3 zdania, w których określeniem będzie rzeczownik z przymikiem.

238. Napisz 2 zdania z określeniem przymiotnikowym; 2, w których określeniem będzie rzeczownik, odpowiadający na pytania: kogo? czego? czy? 2, w których określeniem będzie rzeczownik z przymikiem.

239. Następujące określenia porównaj w przypadku z rzeczownikiem, do którego są dodane.

Konwalja, *kwiatek leśny*, ładnie pachnie. Wiewiórka, *zgrabne zwierzątko*, doskonale skacze. Ignas,

mój braciszek, chodzi do szkoły. Pan Adam, *przyjaciół ojca*, wyjechał. Warszawa, *duże miasto*, leży nad Wisłą.

Określenie rzeczownikowe, składające się z kilku wyrazów i zgadzające się w przypadku z rzeczownikiem, do którego się odnosi, nazywamy dopowiedzeniem.

240. W następujących zdaniach podkreśl dopowiedzenia.

Antoś, nasz kolega, jest najlepszym chłopcem. Mania, nasza przyjaciółka, wyjechała na wieś. Ropucha, stworzenie bardzo *pożyteczne*, jest szkodliwa. Nasza róża, ozdoba ogrodu, *zakwitła*. Bociany, *zwiastuny wiosny*, powróciły. Dąb, król naszych lasów, ma drzewo *trwałe i ciężkie*. Jan Sobieski, król polski, *pobił Turków pod Wiedniem*. Stanisław Jachowicz, *przyjaciół dzieci*, dla nich tylko *pisał*.

Dopowiedzenie oddziela się zawsze przecinkami.

241. Dopisz dopowiedzenia:

Andzia, +, wyjechała. Karol, +, jest pracowity. Chaber, +, jest ładny. Żołędź, +, jest gorzki. Już *znają żyto*, +. Widziałem Wisłę, +. Byłem w Krakowie, +. Lubię wróbelka, +. Marja Konopnicka, +, *napisała Stefka Burczymuchę*. Stanisław Żółkiewski, +, *zginął pod Cecorą*.

242. Napisz sam 3 zdania z dopowiedzeniem.

243. Następujące dopowiedzenia zmień tak (podług wzoru), aby z nich zrobiły się całe zdania.

Sosna, *drzewo leśne*, ma igły
zamiast liści.

Pies, *przyjaciel człowieka*,
strzeże jego domu.

Wilk, *zwierzę drapieżne*, żywi
się mięsem.

Róża, *królowa kwiatów*, jest
prześliczna.

Słoneczko, *światło Boże*, już
zachodzi.

Płock, *bardzo stare miasto*, le-
ży nad Wisłą.

Bug, *duża rzeka*, wpada do
Wisły.

Mieczysław I, *król polski*,
przyjął wiarę chrześci-
jańską.

Stefan Czarniecki, *wielki wódz*,
pokonał Szwedów.

Adam Mickiewicz, *poeta pol-
ski*, napisał Powrót taty.

Sosna, *która jest drze-
wem leśnym*, ma igły
zamiast liści

Dopowiedzenie jest skróconem całym zdaniem.

244. Wszystkie wyrazy w zdaniu, które odnoszą się do rzeczownika, nazywamy określeniem.

Napisz po 1 zdaniu, w którym określeniem będzie: a) **przymiotnik**.

b) **rzeczownik**, odpowiadający na pytania: **kogo? czego? czyj?**

c) **rzeczownik z przyimkiem**.

d) **dopowiedzenie**.

245. Do rozbioru.

Odleciały już bociany, naszej strzechy gospodarze, i już tylko od jeziora słyszę głośny krzyk kaczora. Promienie słońca świecą blado i nieśmiało, zieloność pól zniknęła, żółte liście zaścielają drogi i ścieżki — jesień nadchodzi. Opadła weselna szata, zniknęły wiosenne czary, wiatr gałązkami pomiata, zgrzytają suche konary. Huk wystrzałów oddalał się i cichł, potem wszystko umilkło, polowanie było skończone. Pod Olsztynem obozem tam leżą księcia Maksa wojenne szeregi, raz i drugi do szturm uderzą, lecz się łamią, jak fala o brzegi. Przypadł goniec pod okop zamkowy i zatrąbił pokoju sygnałem, z dzielnym wodzem zażądał rozmowy i do niego rzekł słowem zuchwałem: „Otwórz bramy przed armją niemiecką, oddaj Olsztyn, lub zginie twe dziecko.“ Skroń starcowi oblała się potem, zbladnął, zgrzytnął, boleścią rozdarty, serce biło o pancerz jak młotem, długo milczał, na szabli oparty. Nagle cały się wstrząsnął gwałtownie i zawołał: „Nie oddam warowni!“ Różia przybyła nad morze, stanęła przy siódmej wyspie, wzięła postronek z sitowia i uderzyła w skałę. Wtedy z morza zaczęły wychodzić białe owce i spokojnie skubać zieloną trawkę na wyspie. Różia wzięła nożyce i strzygła

je, ale nim ostrzygła jedną stronę, już druga wełną porastała. Tym sposobem zdobyła tyle wełny, że kupiła dla matki nową chatę. Staruszek o kuli prosi o jałmużnę. Wisło, nasza kochanko, co tak szarą sukmanką ojczysty kryjesz brzeg?

Rzeczownik w 5 przypadku nazywamy wo- łaczem.

246. Powiedz, w ilu zdaniach są wypowiedziane następu- jące myśli:

Lubię zapach lip, które teraz kwitną. Kazio słucha, jak Helenka śpiewa. Dzieci poszły nad morze, tam chłopcy budowali zamki z piasku, a dziewczynki zakładały na piasku ogrody. Nie wiem, czy przyjdziemy do was w niedzielę. Chodźmy na pole, rozpalimy tam ognisko i będziemy piekli kartofle. Deszcz wkońcu ustał, zaświeciło słońce, i świat cały zdawał się uśmiechać.

**Jeżeli do wyrażenia całej myśli potrzebujemy
kilku zdań pojedynczych, to takie zdanie na-
zywamy złożone.**

247. W następujących zdaniach złożonych oddziel przecinkami zdania pojedyncze.

Chłopcy doznali w drodze wielu przygód ale powrócili zdrowi i zadowoleni. Nieznajomy opowiadał że las kończy się niedaleko. Łąka ciągnęła się tak daleko że końca jej nie było widać. Uboga staruszka mieszkała w chatce nad morzem gdy usłyszała muzykę podniosła się z łóżka ażeby zobaczyć wesołą zabawę. Księżę Giedymin polował na tura

zbląkał się puszczy a gdy wieczór zapadł położył się pod dębem i zasnął. A kiedy kołysał się las na ziemi kołysał się też w jeziorze kiedy szumiał na ziemi zdawał się szumieć w wodzie kiedy zaś w ci-
szy stał nieruchomie wówczas w gładkiej toni każda igielka sosny rysowała się wyraźnie.

248. Następujące zdania złożone podziel na pojedyncze.

Rozbiór gramatyczny i logiczny.

Polacy krwawe boje toczyć musieli z Niemcami, którzy koniecznie chcieli podbić naszą ziemię, a że byli odważni i okrutni, ciężka i sroga toczyła się walka. Zima była tak ciężka i długa, że miłościwy Błystek, król krasnoludków, przymarzył do swojego tronu. Król Błystek zimą i latem musiał nosić purpurową szatę, która służyła od wieków królom krasnoludków i dobrze była wytarta, aż wiatr przez nią świstał. Grzał się biedny król Błystek przy blasku złota i srebra, przy iskrach długich mieczów, którymi wywijaly dzielne krasnoludki, lecz ciepła z tego było bardzo mało, i nieborak szczekał zębami, z niecierpliwością oczekując wiosny. Nagle rozeszła się wieść po Krakowie, iż srogi Tatar już otoczył miasto. Trwoga opanowała mieszkańców: gdzie tu szukać pomocy i ratunku. Ale prędzej dęby w lesie zegnę oddech burzy i na wióry je rozniesie, nim Krakowiak stchórzy. Rzucili się mieszczanie do obrony miasta, i nim słońce zaszło, odparli wrogów tak dzielnie, że tylko wspomnienie po nich pozostało, i piosenka, którą do dziś dnia śpiewają. W głębokim lesie, na

obszernej polance stała chata gajowego Szczepana, obok chaty stały dwa budynki gospodarskie, przed nią zaś był kawał zagrodzonego pola i studnia żórawiana. Przy chacie rosło kilka czereśni z ciemnym liściem i brzoza jedna o cienkich prętach, która stała tak blisko chaty, że lada wietrzyk rzucał jej zielone warkocze na zapadły dach słomiany. W tej brzozie pełno było wróbli, a szelest liści i szmer prątków mieszał się ze świergotem i radosną wrzawą ptactwa. Lapończycy, mieszkańcy krajów północnych, przypisują niedźwiedziowi nadprzyrodzone własności, wierzą, iż wie on i słyszy wszystko, cokolwiek o nim mówią. Więc strzegą się mówić o nim bez poszanowania. Polują jednak na niego zawzięcie, a gdy znajdą go w legowisku, budzą z drzemki i drażnią, wyzywając do walki. Zabicie śpiącego zwierza uważają za czyn nieszlachetny.

Wszystkie poprzednio podane ustępy spożytkowane być mogą także do rozbioru logicznego.

Łatwiejsze ustępy do rozbioru w Wypisach Boguckiej i Niewiadomskiej: Wiosna (Lenartowicz), Jesień (Lenartowicz), Jak to na Mazowszu (Lenartowicz), Kalina (Lenartowicz), Przepióreczka, Łzy nieużyteczne (Konopnicka), Jałmużna myśli (Konopnicka), Mysz, kot i kogut (Trembecki), Lew i mysz (Kniaźnin).

Wydawnictwa Gebethnera i Wolffa

dla szkół początkowych i ochron.

	Rb. k.
Anczyce W. L. A. B. C. Pierwsza nauka dla dzieci. Wyd. 10-te, przejrzane i powiększone, Karton.	— 50
Baracz P. A. Mapa dziesięciu guberni Królestwa Polskiego z oznaczeniem dróg żelaznych, bitych i zwyczajnych. Skala 1 : 840,000 = 20 wiorst w calu ang.	— 50
W okładce kartonowej, naklejona na płótnie	1 —
Bogucka C. i Niewiadomska C. Pierwsza książka do czytania, z rycinami. Klasa podwstępna. Zatwierdzona przez Warszawski Okrąg Naukowy do użytku szkolnego. Wydanie 5-te. Karton.	— 40
— Druga książka do czytania z ćwiczeniami gramatycznymi dla dzieci od lat 8—10. Klasa wstępna. Zatwierdzona przez Warszawski Okrąg Naukowy do użytku szkolnego. Wydanie 5-te, przejrzane i uzupełnione. Karton.	— 60
Bogucka C., Niewiadomska C. i Warnkówna J. Pierwsze ćwiczenia do nauki poprawnego pisania dla szkół elementarnych. Stopień I. Zatwierdzone przez Warsz. Okrąg Naukowy do użytku szkolnego. Wydanie 7-me	— 15
— Toż. Stopień II. Wydanie 6-te.	— 20
— Toż. Stopień III. Wydanie 3-cie	— 25
— Toż. Stopień IV. Powtórzenie i przestankowanie.	— 20
— Podręcznik do wypracowań dla szkół elementarnych.	— 20
Bukowiecka Z. Jak Piastowie budowali Polskę. Opowiadania. Wydanie 2-gie. Kop. 80. Karton.	1 —
— Jak Polska za Jagiellonów urosła od morza do morza. Opowiadania. Karton.	— 80 1 —
Chociszewski J. Historia polska, w pięknych przykładach przedstawiona. Zbiór wzorów dzielności, pracy, nauki i poświęcenia dla kraju, jakimi się nasi przodkowie odznaczyli, dla pouczenia i rozrywki ludu polskiego i młodzieży. Wydanie 3-cie. Karton.	— 40
Chrzęszcowska Jadwiga. Pogadanki z dziećmi i metodyczne wskazówki. Podręcznik dla matek, nauczycielek i wychowawczyń. Wyd. 3-cie, rozszerzone i poprawione. Kart.	1 —
Chrzęszcowska J. i Warnkówna J. Na wieczornicy. Podręcznik dla ochraniarek. I.	1 20
— Z biegiem Wisły. Obrazki i opowiadania o kraju, z 221 rys. w tekście i 4 mapami. Wyd. nowe rb. 1.35. Karton. rb. 1.50. W ozdobnej oprawie.	2 —
Drzewiecki K. Nauka czytania i pisania, z objaśnieniami dla nauczycieli i wzorkami lekcji, z 61 rys. Zatwierdzona przez Warsz. Okrąg Naukowy do użytku szkolnego. Wydanie 2-gie. Karton	— 35

67626

73977

- Drzewiecki K.** Pisownia
 — Wydanie 2-gie. Karton — 60
 — Początki gramatyki z przykładami. Zatwierdzony do użytku szkolnego — 40
 — Składnia krótka języka polskiego. Z przykładami i ćwiczeniami. Wydanie 4-te — 40
- Elementarz mały, czyli nauka czytania i pisania, z obrazkami i wzorkami pisma, ułożony „Przyjacieli ludu“.** Zatwierdzony przez Warsz. Okr. Nauk. do użytku szkolnego. Wyd. 2-gie. — 5
- Niewiadomska Cecylia.** A. B. C. Uczmy się czytać i pisać. Nauka czytania i pisania z obrazkami i wzorkami pisma. Wydanie 3-cie. Karton — 30
 — Elementarz, nauka czytania i pisania z obrazkami i wzorkami pisma. Wydanie nowe. Karton — 20
 — Pierwszy rok gramatyki. Klasa wstępna. Wydanie 7-me. — 20
 — Drugi rok gramatyki. Klasa I. Wydanie 6-te — 20
 — Trzeci rok gramatyki. Klasa II. Wydanie 4-te — 25
 — Czwarty rok gramatyki (składnia). Wydanie 2-gie — 20
- Okołowiczówna St. i Orsza H.** Nasze czytanki. Książeczka pierwsza. Jesień, z 20 rysunkami — 15
 — Książeczka druga. Zima, z 20 rysunkami — 15
 — Książeczka trzecia. Wiosna, z 20 rysunkami — 15
 — Książeczka czwarta. Lato, z 20 rysunkami — 15
- Rudnicka Ant.** Zbiór zadań arytmetycznych z krótkimi wskazówkami metodycznymi. Rok I — 15
 — Toż. Rok II. Wydanie nowe — 25
 — Toż. Rok III — 30
- Schreber M. Dr.** Gimnastyka lecznicza pokojowa, czyli zasady ćwiczeń gimnastycznych, bez przyrządów i pomocy wykonywanych, dla płci obojej i każdego wieku. Przetł. dr. med. R. Radziwiłowicz, z 45 drzeworytami i tablicą. Wydanie 3-cie — 60
- Stattlerówna H.** Początkowa nauka arytmetyki w układzie metodycznym. Część I. Wydanie 2-gie — 20
 — Toż. Część II. Wydanie 2-gie — 30
- Warnkówna J. i Jahołkowska L.** W ogródku dziecięcym. Zbiór zabaw, marszów i piosenek. Na jeden głos z towarzyszeniem fortepianu. W układzie W. Zapolskiej. Wyd. 3-cie. Część I, II i III. Karton po — 80
- Weryho Marya.** Jak zająć dzieci w wieku przedszkolnym. Pogadanki, rozmowy, zabawy i robotki. Wydanie 3-cie, przejrzone i poprawione, z rysunkami i wzorkami w tekście. Kop. 80. Karton 1 —
- Wehrowa M.** Pierwsze czytania dla dorosłych. Część I. Wydanie 2-gie, poprawione — 25
 — Toż. Część II — 30